HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR

KOSSUTH LAJOS LEVELEI NEMESKÉRI KISS MIKLÓSHOZ

(II. KÖZLEMÉNY)*

1.

London, 1861. január 7.

Kedves Barátom![1]

5 óra van — most veszem levelét, — s veszem Klapka jelentését Galaczból — s Ludvighét Belgrádból,[1a] hogy ott minden számításunknak vége, (ha ugyan számításunknak mondjam, mert enyim nem volt). Ott ellenségünk az úr mindkét helyt — s Couza nem csak ellenség, de *dühösen* az és *áruló*.[2] — Párisból egy szó mellettünk parancs volt volna

* Az első közlemény a Hadtörténelmi Közlemények 1957. évi 3—4. számában jelent meg. A második közlemény az 1861-es leveleket öleli fel.

[1] A levél első felét kivonatolva közli Kossuth „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének 351—352. oldalain.

[1a] Ludvigh János (1812—1870). A szabadságharcban kormánybiztosként működött. 1849-ben a hétszemélyes tábla bírájává nevezték ki. A világosi fegyverletétel után külföldre menekült, ahol részt vett a kossuthi emigráció munkájában. Kossuth 1860-ban azzal bízta meg, hogy Belgrádba utazzék és ott újítsa fel Mihály fejedelemmel azt a korábbi megegyezést, hogy az elődjével, Milos fejedelemmel kötött megegyezés értelmében a függetlenségi harc megindításához nyújtson segítséget; tegye lehetővé fegyverek tárolását Szerbiában, és segítse az egyetértés megteremtését Horvátország és az emigráció között. A tárgyalások Mihály fejedelem osztrák-barát politikája miatt nem jártak eredménnyel. (Kossuth Ludvigh János belgrádi kiküldetését „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének I. fejezet 12. pontjában tárgyalja.)

[2] A Magyar Nemzeti Igazgatóság és Cuza fejedelem megbízottja, Balatsano János, 1859-ben egyezményt kötöttek a fejedelemségekbe irányuló fegyverszállítások felől. Mikor azonban 1860-ban fegyverszállításra került a sor, a galaci prefektus árulása miatt az osztrák és a török hatóságok is tudomást szereztek róla, ezért a Galacba érkezett két hajórakományát Cuza lefoglaltatta, a másik három hajót pedig a törökök vették őrizetbe. Később a „Banshee" nevű angol hajón szállították vissza Galacból Genuába a fegyvereket. Bár 1861. január 9-én Klapka újabb szerződést kötött Cuzával a fegyvereknek a fejedelemségek területére történő szállításáról és tárolásáról, 1861. február 17-én Kossuthoz intézett levelében újból arról értesít, hogy ismét kedvezőtlen fordulat állott be a fejedelemségek politikájában a magyar ügyre vonatkozólag. (Kossuth a fejedelemségek területére irányuló fegyverszállítást és Cuza változó politikai magatartását „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének első fejezet VIII., IX. és a harmadik fejezet I—IV. pontjaiban tárgyalja.)

— nem adták — most az sem használna többet fenyegetés nélkül, legfelebb a Magyarokat ki adatástól mentené meg, — Klapka életét sem tartja biztosnak. Ludvigh pedig (gondolja csak!) kevesebb veszélyt látott Magyar Országon s Bécsen keresztül *menekedni* a Nyugotra, mint Belgrádban lebzselni hasztalanul — (hol éppen most alkudoznak a Magyar emigránsok kiadatását kötelező szerződés iránt Béccsel). —

5 óra lévén — csak rapsodice vetek ide néhány eszmét — tájékozásul az ebédekre.

Teleki iránt nem tudok újat. — Feltéve, hogy „hű jobbágy" lett belőle, (lelkem fellázad e hit ellen) — bíznak e még bennünk Párisban?

Ha bíznak, mi végett bíznak? Akarnak e független M[agyar] Országot vagy nem?

Ha nem, legyenek annyi méltányossággal — könyörülettel, ha így kell neveznem — egy szerencsétlen nemes nemzet iránt, — mondják meg. — Ha igen, ne zárjanak szemet a helyzet imperativus állása előtt.

A helyzet ez:

M[agyar] Ország a jelen függő állapotban sokáig fel nem tartható. — Ez nem a mecontentement,[3] az agitatió állapotja, mellyet fel lehet tartani. — Ez solutio[4] állapotja, mellynek ide vagy oda — dőlni kell — s dőlni fog az Országgyűlés által.

Ez nem enged okoskodást. — Jobbra vagy balra dőlni fog — dőlnie kell. — A ki e nélkül számít, gazda nélkül számít.

Ha a Magyar koronáz — a Magyar kialkudott az Osztrákkal — s ekkor az Osztrák mentve van — ismét nagy hatalom. — Ha eladja Velenczét, erősebb mint valaha, mert nem erőben veszít, hanem gyengeségtől menekszik. — De ha el nem adja is, erős nagy hatalom marad. — Akarja ezt a Császár? — Különös volna!

Az Angol akarja minden áron — s miért? megvalja nyíltan, ellensúlyul az Orosz s *Franczia* ellen.

Akarhatja a Császár azt, mit ellene ellensúlynak akarnak?

Ha igen, — úgy öngyilkos.

Ha nem akarja, mért tartja vissza a lábot, melly az ellene tartogatott contrapondiumot[5] felrúghatná?

Van e nagyobb hiba, mint az ellenségnek kezére játszani.

S miért?

Mert fél az Angoltól. — Boldog Isten ,hogy nem ismeri az Angolt. — Kormánya ugat, de a Nemzet nem harap, s Kormánya sem mer — egy töltés puskaport nem mer elsütni az Osztrákért.

S ettőli félelmében nyújtja kezét a Császár meg menteni az Osztrákot, coalitionalis gyűl pontul maga ellen?

Pedig az Osztrák, meg lesz mentve, ha M[agyar] Országgal ki alkuszik.

[3] elégedetlenség
[4] megoldás
[5] ellensúlyt

Ki fog alkudni, ha az Olasz által vagy meg nem támadtatik, vagy meg nem támadtathatik tavasszal.

Az Olasz nem mert támadni, ha a Császár ellenzi. — Ellenzi pedig, *ez tény.*

Az Olasz nem támadhat — ok Gaeta[6] s vele a Dél — nincs mivel.

A Császár áll ellent, hogy az Olasz sem nem támad, sem nem támadhat tavasszal.

Tehát a Császár menti meg az Osztrákot contrapondiumul ön maga ellen.

Mondhatják, „húzni vonni kell". — Nem lehet — dőlni kell ide vagy oda. — Ha dieta[7] lesz, háború nélkül — Coronatio lesz — s ha ez; alku.

Mondhatják: „M[agyar] Ország kelljen fel, majd támogatják *aztán* kívülről."

Véleményt lehet discutiálni,[8] *tényt* nem. Én *tényt* mondok:

Magyar Ország kül segítségi invasió nélkül fel nem kél. — Ezzel, ha ez elég erős, hogy utat tör a Dráváig, s fegyvert viszen be, felkél mint egy férfiú — s az általános felkelésen kívül az *invasió perczében* 60 ezer embere enregimentirozva[9] lesz, — 6 hét alatt pedig 200 ezer embere. — Erről fejemmel állok jót.

De segítséges invasió nélkül (70 ezer ember) fel *nem kél.*

Ez tény.

Nem lehet? — fatum,[10] az Osztrák meg van mentve *ellensúlyul a Francziának,* keleti, német, minden kérdésben.

Couza áruló — a Szerb Mihály alkuszik az Osztrákkal — segítsen a Császár, hogy ellenünk ne legyenek. — Az első (bolond!) Erdélyre speculál *(tény),* intse meg a Császár, hogy legyen esze. — Nagyon fél a Császártól (tény). „Én magamat a Császár helyettesének tekintem: qu' il commande, j'obeirai",[11] így szól, még mikor dühöng is ellenünk. —

De még ha a Császár parancsolná is, ott többé operationalis basis[12] nincs számunkra.

Csak egy básis van: a Dalmát part. *Ott a határ őr ezredekről jót állok, ha valaki 500 ezer frankot ad kezembe,* — de nem ad senki. Turin csupa szó — a Császárral mentegetőznek.

Ám de a Dalmát part messze van az első magyartól — kit csak a Drávánál lelünk.

6 Járás Olaszország Caserta tartományában. 1860-ban II. Ferenc nápolyi exkirály 12 000 emberével, miután Garibaldi elfoglalta Nápolyt, Gaetába menekült és megszállva tartotta a várat 1861. február 13-ig.
7 országgyűlés
8 megvitatni
9 alakulatokba felállítva
10 végzet
11 ha ő parancsol, én engedelmeskedni fogok
12 hadműveleti támpont

Ütközni kell útközben — s győzni, hogy csak egy fegyvert is adhassunk magyar marokba — s győzve, a communicationalis[13] vonalt biztosítani is. —

Ezért kell 40 ezer ember. — Vagy — vagy az Osztrák mentve van.

A 40 ezer ember meglesz Olasz honból, — ha a Császár ennyit szól: „Legyen — vegyétek Gaetát — készüljetek — támadjatok — nem ellenzem, hogy a háborút át vigyétek M[agyar] Országba. — Az Angolnak nagy flottája van Corfunál,[14] igaz — de majd lesz nekem is „dans les parages là"[15] biztosítani a nem interventiót. —

Az Angol nem lő. —

Ha ez nem történik, az Osztrák mentve van.

S a Császár ellenséget mentett meg maga ellen. —

Ez a situatió.

— Elfogadna e engem a Császár ha Párisba mennék? —

A posta indul.

Szíves üdvözlettel
barátja
K.

2.

London, 1861. január 25.

Kedves Barátom!

Kün voltam a vidéken egy pár napig — s tegnap estve érkezve vissza, olvastam Jan. 20 kai igen becses és fontos jelentését. — Addig is, mig vasárnap bővebben irhatnék, nem akarok késni szives köszönetem kijelentésével eljárásáért, mellybe annyi tapintatosságot, s annyi férfiassággal s nemzeties szellemmel látok összekötve lenni, hogy nem lehet azt nem mondanom, ha nemzetünk érdekének illy tapintatos képviselete mellett sem boldogulunk a Tuilleriákkal; ugy én — ugy segéljen — nem tudom miként boldogulhatnánk.

Furcsa fogalmai vannak annak a Herczegnek,[15a] hogy mi választassuk magunkat követeknek? az az: hogy szegődjünk be az Osztrák ház alattvalójának, mint T[eleki] L[ászló]. — Az még is csak erős dolog, hogy egy olly ember, mint a H[erceg], illy kificzamlást engedhet eszejárásának, hogy róllam illyesmit akár mi körülmények közt is álmodhat.

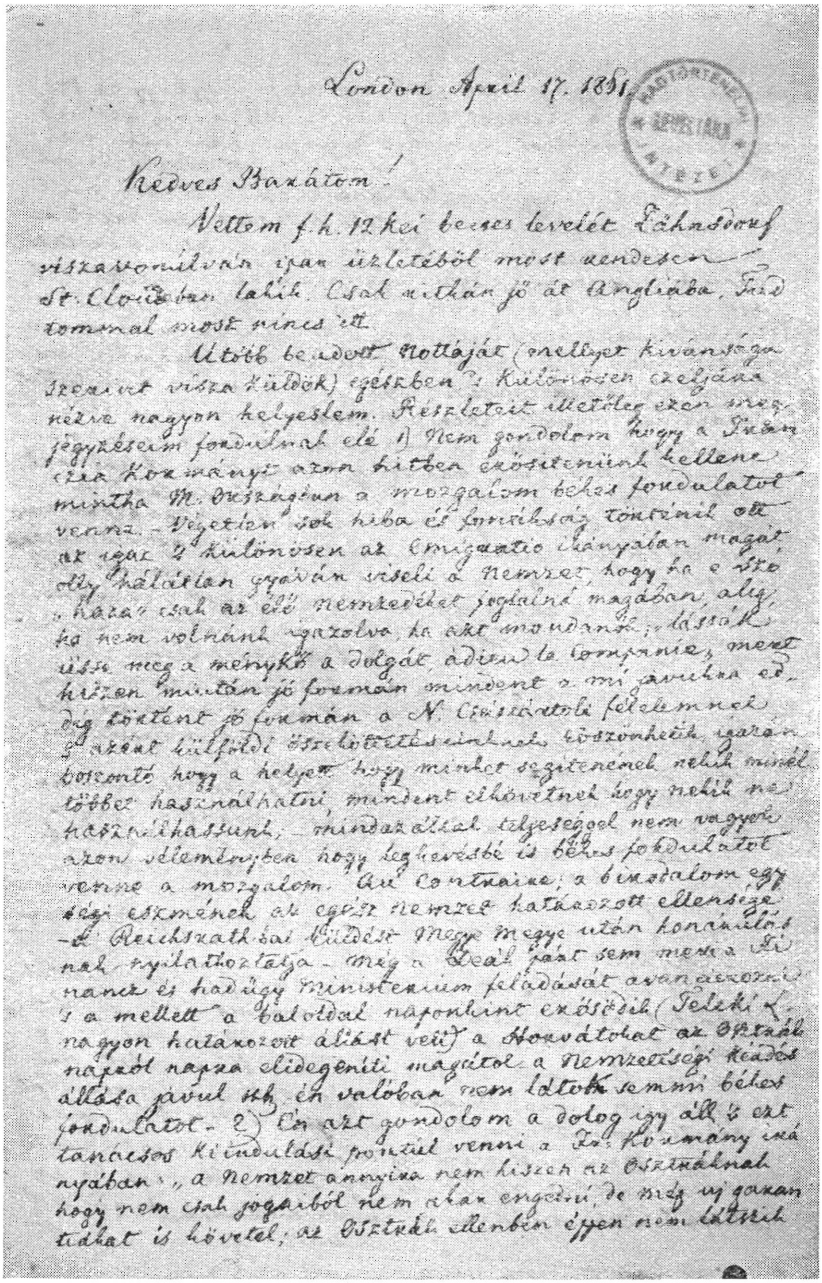
„Majd adnak fegyvert, pénzt stb.", ha — nem kell. Mert hiszen nem akkor kell ez nekünk, ha már felkeltünk s küzdöttünk — hanem

[13] közlekedési.

[14] Az angol kormány abból az elvből kiindulva, hogy erős Ausztriára van szüksége, mindent elkövetett annak érdekében, hogy az olasz kormányt visszariassza Ausztria megtámadásától, különösen pedig attól, hogy fegyveres expedíciót indítsanak a dalmát partokra. Ennek megakadályozására az angolok 800 ágyús flottát vontak össze Korfunál.

[15] azon a vidéken

[15a] Napóleon Jeromos herceg.

London April 17. 1861.

Kedves Barátom!

Vettem f. h. 12kei becses levelét Zahnsdorf visszavonulván ipar üzletéből most wendeser St. Cloudban lakik. Csak nekem jó át Angliába, Fiad tomnal most nincs ott.

Utóbb be adott Rottáját (melleget kívánságra szerint vissza küldök) egészben s különösen czéljára nézve nagyon helyeslem. Részletei illetőleg ezen megjegyzéseim fordulnak elé 1) Nem gondolom hogy a Duán czéa Kormányi azon hitben erősítenünk kellene mintha M. Országában a mozgalom békés fordulatot venne. - Végetlen sok hiba és szerencsétlenség történt ott az igaz 2 különösen az Emigratio hiányában magát oly halálosan gyáván viselé a Nemzet, hogy ha e szó „haza" csak az elő nemzedéket jogalná magában, alig, ha nem voltnánk igazolva ha azt mondanók „lássák össze meg a menyikk a dolgát ádieu le compagnie, mert hiszen minden jó formán mindent a mi javukra eddig történt jó formán a N. Császártoli felelemnek s azzal külföldi összeköttetéseinknek köszönhetik igazán bocsánatot hogy a helyett hogy minket szaporának nekik mind többet használhatni, mindent elhövetnek hogy nekik ne használhassunk, mindazáltal teljességgel nem vagyok azon véleményben hogy legkevésbé is békés fordulatot venne a mozgalom. Au contraire, a bizodalom egy részt csmének az egész Nemzet határozott ellenszege - a Reichsrathi küldöttség megy megye után konzulálás nak nyilatkoztatja - még a Deák párt sem mer a Dinasztia és hadügy Ministerium feladását avagy szorozni s a mellett a baloldal naponként erősödik (Teleki L. nagyon hullanozott állást vesz) a Honvédtolat az Osztrák napról napra elidegeníti magától a Nemzetiségi kérdés állása javul stb. én valóban nem látok semmi békés fordulatot. 2) En azt gondolom a dolog így áll ő azt tanácsos kiindulási pontul venni a Ko. Kormány intézkedésében „a Nemzet annyira nem hiszen az Osztrákban hogy nem csak jogaiból nem akar engedni, de még új garanciákat is követel, az Osztrák ellenben éppen nem látszik

Részlet Kossuth 1861. április 17-i leveléből.

a végett kell, hogy felkelhessünk. — A 16 Januári Decretum[16] — *ha egy kis jó kilátással biztathatnók az otthoniakat,* olly indignatióval[17] töltene el minden megyét, hogy én most először hiszem, hogy maga saját erejével is kitörésre szánná el magát a Magyar, a durva reaktió ellenében — *csak fegyvere volna.* — De az a baj, hogy fegyvertelen. — A Kelet felé próbáltunk fegyvert juttatni kezeérelmébe,[17a] lehetetlenné vált — *mert Párisból nem akartak egy jó szót szóllani melletünk Kuzának* — s most már szerencsétlen geographiai helyzetünknél fogva egy fegyveres expeditió kell az Adriától a Dráváig, hogy csak egy puskát is adhassunk Magyar kézbe. — S hogy ez expeditió lehetséges legyen, háború kell — s az is volna, csak a Cs[ászár] ne ellenezné — de még mindig ellenzi.

Igy a pénzel is. — Mindennap várok egy fő fő horvátot — hej! ha egy pár száz ezer frankot adhatnék à Contó kezébe, vagy csak egy száz ezer frankot is, erősen hiszem, hogy a Szluini, Ogulini, Otocsányi s Likkai[18] ezredek a miénk lennének, (milly roppant könnyítés a különben annyi nehézséggel járó expeditó kivitelében) — de ha üres kézzel leszek kénytelen őt elereszteni, beszélhetek én neki kilátásokról — kinevet! s azt mondandja magában: „Ki jöttem, mert valakinek hittelek — sajnálom utamat, mert látom, hogy senki sem vagy, még csak 40 ezer forintod sincs, hát mit álmodsz te háborúról."

Pedig igy lesz. Egész disponibilis fundusunk[19] 324 font Sterling! — Nagyon aggódom a horvát kijövetele felett — hogy éppen most kell kijönnie, midőn olly szegények vagyunk, mint a templom egere.

S a Herczeg minket pénz segéllyel biztat akkorra, ha majd nem kell. — Midőn a Császárnak csak a Chatouille[20]-jába kellene benyulnia, hogy a Horvát határ vég vidéket számunkra biztositsa. —

De persze, hogy nem teszi.

A minap elfelejték felelni azon kérdésére, miért mondám hogy Thouv[enel][20a] — *méltán* restelli a velei correspondentia közlését Teleki ügyében? — Azért, mert Teleki ugy végezte a drámát, hogy Thouv[enel]-nek méltó oka van restelleni, hogy érette hivatalos lépést tett. — Csak azért mondám, hogy *méltán,* nem másért.

Igen szives tisztelettel s üdvözlettel

barátja
Kossuth.

16 Mivel a megyei bizottmányokba az emigrációból is számosakat beválasztottak — így Nógrád és Győr megye, valamint Szeged és Esztergom városok magát Kossuthot választották meg — az 1861. január 16-i legfelsőbb leirat semmissé nyilvánította azokat a választásokat, amelyeken emigránsokat választottak bizotmányi tagokul.

17 méltatlankodással

17*a* Így írva. Valószínű jelentése, hogy oly közeli helyre igyekeztek fegyvert juttatni, ahová Magyarországról könnyen el lehetett érni.

18 Horvátországi határőr-ezredek székhelyei.

19 rendelkezésünkre álló alapunk

20 pérztárcájába

20*a* Francia külügyminiszter.

3.

London, 1861. január 29.

Kedves Barátom!

Azon figyelmeztetések s okadatolások, miket Január 11 kei levelében, s a 18 és 19 kei beszélgetésekben a Herczegnek eléadott, annyira talpraesettek, hogy ha azok nem voltak elegendők kedvező eredményt eléidézni, annak oka az: hogy praeconcipiált[21] határozat forog fen („on est entêté comme une mule",[22] mint a Herczeg nevezi), a min aztán persze semmi okoskodás nem változtat.

Azonban, minthogy a Herczeg a körülményeket a Parlamentek összejövetele folytán változhatóknak véli, s azért Önnel minden pénteken találkozni akar, nem tartom feleslegesnek a Herczeg némely nyilatkozatai iránt Önnek következő észrevételeimet figyelmébe ajánlani.

1. A Herczeg nem hiszi, hogy a „Magyar Nemzet azért, mert azt a *vén* koronát valaki fejére teszik, hogy annak mindjárt *devoué*[23] alattvalója legyen."

Erre a Nemzetünk jellemében fekvő pietás[23a] szempontjából Ön igen helyesen megfelelt. Kívánnám mégis, hogy neki a Magyar koronázás közjogi jelentőségét megmagyarázná. — Nálunk a koronázás nem egy puszta Cerimónia, melly abból áll, hogy egy vén koronát valaki fejére felteszenek; — nálunk minden koronázás egy új solennis diplomaticai szerződést,[24] melly költsönös alku útján meghatározza, minő feltételek alatt fogadja el a Nemzet a megkoronázandót királyának: s ez viszont költsönös alku folytán diplomatice assecurálja[25] a Nemzetet függetlensége, territorialis épsége, alkotmánya, s törvényei iránt; és ezen assecuratióját a vallás minden szertartásaival ünnepélyesitett esküvel szentesiti. — Mig csak ezen költsönös kötés, vagyis a „diploma inaugurale",[26] és azon kívül, (mint 1790 ben történt*) (a *-hoz tartozó magyarázatot lásd a 227. oldal 1. bekezdésében. K. J.) a leglényegesebb fundamentalis törvényeknek ujabb törvény általi megerősitése iránt a Nemzet és a koronázandó fejedelem egymás közt *ki nem alkudtak*, addig Coronatió nincs és nem lehet: s ama *vén* koronának valaki fejére feltétele tehát nem egyéb, mint egy ünnepélyes actus, melly által a Magyar Parlament a Nemzetnek s a világnak tudtul adja, hogy a Nemzet s a Fejedelem közt *szerződéses alku köttetett.*

Ebből láthatandja a Herczeg, hogy Magyar Országon a Koronatió nem ollyan dolog, mint mikor I. Napoleon egy *vén* koronát saját fejére felteszen, hanem *formális alku, formális szerződés* — s azért azon pietás, mellyről Ön olly helyesen szóllott, nem valami gyermekies előitéleten, hanem frissében kötött *tractátuson*[27] alapszik. — Ezen nézet toldalékos

21 előre megszerkesztett
22 nyakasok, mint egy öszvér
23 ragaszkodó
23a kegyelet
24 ünnepélyes, okleveles szerződés
25 oklevéileg biztositja
26 koronázási hitlevél
27 szerződésen

erőt ád Ön azon históriai igazságu állitásának, hogy ha egyszer koronázott a Magyar, az *az, ha egyszer költsönös alku utján formális tractatust kötött fejedelmével,* sok durva sértéseknek kell közbe jönni, mielőtt királyát elcsapja.

* Ugyan olvassa el neki az 1790. 10 ik t. czikket,[27a] s mondja meg neki, hogy nem csak a Coronationalis diploma feltételeit, hanem illy fundamentalis törvényeket is el kell fogadni nálunk a fejedelemnek, mielőtt a vén koronát fejére tennék. — 1790 ben hónapokon át tartott a Coronatió iránti alku. —

Gondol e vagy nem gondol Napoleon Császár azzal: ha a Magyar kialkuszik az Osztrákkal? azt ő tudja, hanem nekünk kötelességünk őtet arról, mint positív tényről bizonyossá tenni, (nehogy illuzióra alapitsa határzatát), hogy ha a Magyar Ferencz Jósefet megkoronázta, a Magyar Ferencz Józseffel kialkudott. — Ez tény, s e ténnyel ténnyé lesz az is, hogy az Osztrák hatalom helyre áll, s vele azon contrapondium Franczia Ország ellen, mellyet az Angol annyira óhajt, és azon magkő, melly a „droit divin"[28]nek európai coalitióját a Napoleoni dynastiában személyesített „népsouverainitási" elv ellen lehetségessé teszi.

Ha ezzel a Császár nem gondol, nem tehetünk rólla, de az bizonyos, hogy a Magyar Coronatióból ez mind tényileg következik — mig ellenben Magyar Ország függetlenségéből tényileg következik az; hogy az antifranczia contrapondium elenyészik, — európai coalitió Franczia Ország ellen lehetetlen — a Császár akként oldja meg a keleti kérdést, a mint jónak látja — s a Rénus iránti harcz esetére magának a német hátában s oldalában olly szövetségest, s olly strategikus oldal állást biztosit, melly fél Német Országot paralyzálja.[28a]

Ha ezen okok nem nyomnak — hát nem nyomnak; ki tehet rólla!

2. Nagy csodálkozással olvastam a Herczegnek ezen szavait: „hát Kossuth miért nem választatná meg magát követnek, ugy a többi emigráns is. — Hisz Napoleon Császár is követté választatta magát 48-ban." — E példára akkor lehetne hivatkozni, ha Napoleon Császár Lajos Fülöp uralkodása alatt választotta volna meg magát követnek. — Majd ha a Magyar Nemzet elkergette az Osztrák házat, mint a Franczia elkergette Lajos Fülöpöt, akkor természetesen én is ülhetnék a Nemzet

[27a] Az 1790: X. tc.-ben megerősitették az 1715: III. és az 1741: XI. tc.-et, melyek értelmében Magyarországot, mint önálló, független országot, törvényesen koronázott királya az ország saját törvényei és szokásai szerint tartozik kormányozni.

[28] isteni jognak — E kifejezéssel arra utal Kossuth, hogy az isteni jogon uralkodó, tehát abszolutisztikus államfők egyesülhetnek Ausztria vezetése alatt a demokráciát jelképező Franciaország ellen.

[28a] Kossuth itt a Rajnáért folyó ősi német—francia harc kiújulását és annak kimenetelét kapcsolja össze Magyarország függetlenségével. A bécsi kongresszus után a Rajna mentén megerősödött Poroszország további nyugati terjeszkedését az önálló Magyarország létrejöttével véli megakadályozhatónak. Ezért tehát Napóleon császárnak támogatnia kellene a magyar ügyet, nehogy az ország kialkudjék Ausztriával, és ezáltal elveszítse Poroszország elleni szövetségesét.

souverain gyülésének követei közt, de reméllem, csak nem tesz fel róllam a Herczeg olly nyomorult jellemtelenséget, hogy én az Osztrák ház alattvalójaként léphetnék vala hazám földére? — s ha még is felteszi *ezt*, úgy nem ismer engem, — de én fájdalom, e tanácsból ugy tanulom őt meg ismerni, hogy nem hiszem, hogy egymást valaha megérthessük.

3. Ezzel kapcsolatban mondja a Herczeg: „az Országgyülésen törvényesen dictálhatnók Austriának teendőit" — „Austriát megöli a legalitás s a concessiók" — „kényszeríteni kell Austriát, hogy ‚Coup d'état'[29] csináljon, mellynek a Magyar Nemzet ellent álland".

Ha a Magyar Nemzet abban az állapotban volna, hogy az, aki felette uralkodik, nem volna más Országoknak is uralkodója, mellyekből hadseregekkel és financziával rendelkezik — ha a Magyar király Budán laknék, tehát az alkotmány sértések által saját személyes biztonsága jöhetne veszélybe — ha Magyar Országban magyar, nem pedig idegen katonaság volna stb., akkor annak, a mit a Herczeg mond, lehetne alapja. — Franczia Országban több forradalom sikerült, s pedig egy pár napi, vagy néhány órai harcz után a fővárosban; miért? mert a felkelt népnek csak franczia katonát vethetett ellen a hatalom; s a melly perczben e katona fraternisálni kezdett a néppel, a király többé nem volt hatalom; továbbá sikerült azért, mert a fejedelemnek saját személye forgott veszélyben — fiacre[30]— re lehetett ültetni, azt mondani neki „au large",[31] s ezzel vége volt mindennek.

De Magyar Országban ez máskép van. — A király nincs az Országban — a katonaság nem magyar, hanem idegen, mellytől sem várni, sem kivánni nem lehet, hogy osztozzék azon érzelemben, melly a Nemzetet lelkesiti. — E perczben Magyar Országon van 42 batallion[32] sorgyalogság, 14 batallion vadász, 19 egész ezered lovasság, s két egész ezered Artilleria[33] — s ezen egész (közel 90 ezer emberre menő) seregben *nincs egyetlen egy káplár alj magyar sem* — mind idegen! s mind idegen kézben vannak a várak — fegyvertárak — lőszertárak, mig a Nemzet egészen fegyvertelen.

E helyzetben a Herczeg állításai illusiókat foglalnak magukban, — mert hogy a Nemzet dictálhasson az Osztráknak, arra olly viszonyok kellenek, mint 48-ban — midőn mindenütt meg volt támadva, s azért sehol sem volt serege, mellyel a dictátumoknak ellent állhatott volna; — arra pedig, hogy a Nemzet egy Coup d' état-nak ellent állhasson, vagy segitség kell, mellyre támaszkodhasson saját erejének kifejthetésében; — vagy legalább el kell foglalva lenni ellenségének külföldön, s egy kis erőt kell legalis alapon gyütjhetnie s az országbani hadszerekkel rendelkezhetnie, mint 1848-ban.

[29] államcsínyt
[30] bérkocsira
[31] menjen, amerre tágasabb
[32] zászlóalj
[33] tüzérség

A helyzet ezen nehézségeit számba kell venni, midőn arról van szó, mit tehet a Nemzet, s mit lehet tőlle kívánni, hogy tegyen. —

Ha egyszer a Nemzet az Osztrák Coup d' état-nak ellent állhatott, nincs többé kül segitségre szüksége, (kivévén a moralis és diplomaticai támaszt külinterventió elháritására) — de a végett igen is van kültámaszra szüksége, miszerint olly helyzetbe tehesse magát, hogy a Coup d' état-nak ellent állhasson.

A ki azt akarná, hogy felkeljen a Magyar, de nem akarja lehetségessé tenni hogy felkelhessen, az circulus vitiósusban[34] forog.

Ennyit a beszélgetést illetőleg. Által megyek más tényekre.

A Nemzetnek fegyvertelen állapota a radicalis baj. Most a Január 16 kai „ukáz" után, *először* tudom 12 év óta olly dispositióban[35] lenni a Nemzetet, hogy ha fegyvere volna, s az Osztrák háboruban volna külföldön, okvetlenül felkelne, minden egyenes segitség nélkül is; sőt alkalmasint még ugy is felkelne, ha háboru nem volna, csak fegyvere volna. — Ennek psichológiai oka van. A hosszu egyenlő nyomás el zsibbaszt s igen biztató kilátásokra van szükség, hogy valaki e zsibbadásból kibontakozzék. De ha valakit zsibbadásból felráznak reményekkel, igéretekkel, s aztán mikor magához jött, egy hatalom szóval újra vissza akarnak a zsibbadásba taszitani, ez felingerel, felbőszit. Illy helyzetben van most a Magyar.[35a]

A felfegyverkezhetés tehát mindenesetre a leglényegesebb kérdés. — Miként lehet a Nemzetnek fegyvert juttatnia kezébe?

A Herczeg azt irja egyik levelében, hogy supponálja,[36] miként ez még mindig a Dunai fejedelemségek felé eszközölhető legjobban.

Bár ugy volna. A Dunai fejedelemségeknek, különösen Moldvának fontosságát reánk nézve nem lehet tulbecsülni. — Csak Moldva az, honnan mindjárt a határnál harczias Magyar népességnek lehet a fegyvert kezébe nyujtani, — csak onnan lehet mindjárt a határnál 10—15 ezer főnyi kész *Magyar* hadseregre számitani, melly körül a Tiszántuli Magyar faj össze sorakozhatik — s azon kívül Moldvában és Oláh Országban, (mint Klapka a helyszínéről irja), mintegy 40 ezer Magyar van elszórva, ugy hogy csak egy kis jó akarat kell az oláh kormány részéről, hogy egész csendességben az operatió megkezdésére, s a fegyvereknek Székely földre átvitelére erőt gyüjthessünk.

Ám de ez Couzának s tisztviselő karának ellenségeskedése miatt menthetlenül elveszett. —

A fegyverszállitásbani szerencsétlenség tudva van a Herczeg előtt a hirlapokból. — Azonban, hogy egészen ismeri e az állást s láthassa mennyire vége van mindennek azon oldalról, ide rekesztek egy kivo-

34 hibás okoskodásban forog.

35 hangulatban

35*a* A levélnek ezt a bekezdését Kossuth „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének 588. oldalán idézi onnan, hogy „12 év óta..." stb. A kötetben tizenkét év helyett tizenegyet irt. A bekezdés első és utolsó mondatát teljes egészében elhagyta.

36 feltételezi

natot Oláh Országi ügynökünk jelentéséből, s Klapka leveléből[37]/. alatt, kérvén Önt, édes Barátom, legyen szives azt a Herczegnek elolvasni, s ha kivánná, neki irásban is adni.

Látni fogja abból a Herczeg, miként még midőn a legindulatosabb gyülölettel utasitotta is vissza Couza a velünki egyetértést, mindig hozzá tette, hogy ha Napoleon Császár akarja, gyülölete daczára is kész velünk kezet fogni.

Kértem, rimánkodtam, adjanak csak egy szót Couzának a Császár nevében, vagy legalább irjon a Herczeg egy levelet. Ha ezt megtette volna, most azon oldalon 55 ezer gyalogsági fegyverünk 4 millió töltéssel, 3 ezer kardunk, két bateria ágyunk, 320 löveggel minden ágyura, s vagy hat ezer emberünk a határon innen rendezve volna.

S mert az erre szükséglett moralis támaszt nem adták meg, nem csak semmink sincs, de azon oldalon nem is lehet többé, nem csak mert az Oláh kormány ellenségünk; hanem azért is, mert azon Orosz notta, mellyről Ön értesitett legelső, az azon oldalróli müködés minden reménynek véget vetett. —

Ott van még Szerbia, ennek barátsága nem olly fontos ugyan, mint az Oláhoké, mert Szerbiából nem jutunk a határnál Magyar elemhez, de combinált müködési tervben, mint mellékes.[38]

4.

London, 1861. január 30-án, szerdán.

Kedves Barátom!

Ma egy hosszu levelet irtam Önnek, de mivel másolatára szükségem van — s nincs senkim a ki lemásolja (fiaim telegraphiát tanulnak Sir Charles Bright hivatalában s csak este jőnek haza), magam vagyok kénytelen megtenni; s így csak a holnap *reggeli* postával küldöm Hauard Addresse alatt.

A levélnek két acclusuma[39] lesz. Az egyiket a csomó kisebbitése végett anticipando[40] ide zárom, Ludvigh jelentése Szerbiából.

Óhajtom, hogy holnapi levelemet a Herczeggeli (pénteki) találkozása előtt olvashassa, azért küldöm a reggeli postával.

Adja Isten, hogy valami sikere legyen.

Szives tisztelettel s hazafiui rokonszenvvel

barátja
Kossuth.[41]

[37] A jelzett mellékletek a Hadtörténelmi Közlemények 1957. évi 3—4. számában kerültek közlésre (373—379. oldal). Kossuth „Irataim az emigrációból" cimű munkája III. kötetének 236—240. oldalain közli Klapkának (Jassy, 1860. december 22.) hozzá, illetőleg Teleki Lászlóhoz irott levelét.

[38] A levél befejező része hiányzik.

[39] csatolmánya

[40] előlegezve

[41] Az utóirat sérült, csupán egy része van meg: „... ott, ahol Horváth Országról van szó ... ... a famosus Gaj!!"

5.

London, 1861. január 31.

Kedves Barátom!

A ma reggeli és a tegnap esteli postával két levelet küldtem Monr. Hauard adressára Párisba. Miről is értesitem, hogy számon kérhesse. — Nem szeretném, ha eltévednének.

Magnan[41a] még nem volt nállam. Ha eljő, alig tudom, hogy fogadjam, mert személyesen nem ismerem, az pedig, kinek tisztében állott vele érintkezésben lenni, ezt irja rólla: „Magnan valami Coup de main"-re[42] alkalmatos, de az a baj, hogy hallgatni nem tud, szavának nem lehet hinni és mindenben humbugoskodik."

Bosszankodásra való dolog, hogy Önnek egyes kiszivárgó egyének a hazából folyvást alkalmatlankodnak, hogy őket a legióhozi csatlakozás végett uti költséggel lássa el. — Hiszen Önnek kezei közt semminemü közpénztár nincs, — s igy Ön csak maga költségén küldhette el, a kiket elküldött; — az pedig még is csak menthetlen indiscretio kivánni, hogy akár Ön, akár mellyikünk is az emigratióban még pénzzel is lássuk el az otthoniakat a helyett, hogy az otthoniak látnák el az emigratiot az ő javukrai müködésre. —

Meg kell azt is jegyeznem a helyzet constatirozásául, hogy nem csak Önnek nincs kezén semmi köz pénztár, de nekem sincs, s általában senkinek közülünk nincs, mert a mi csekélységet specialis szélokra nagy nehezen ki tudtunk csinálni, az a designált[43] czélokra régen, de régen ki merittetett.

Egyébiránt én nem tudom megfogni, minő neme az az okoskodásnak, melly hazánkfiait arra inditja, hogy a légióbani szolgálat vétel végett kijöjjenek, — ha ez hazafiság, igen rosszul számitott hazafiság.

Hiszen ha 3—4 ezeren jönnének is ki, (annyi pedig nem jő), azzal bizony még nem törhetnénk utat magunknak, sem fegyvereket nem szállithatnánk a Drávához. — Más erő kell ehez, mint a Légió. — Hát minek ki jöni, mikor a czél az, hogy mi is be menjünk? Minek jön az ki, a ki már ott ben van, hol a honszabaditó harcznak vivatnia kell? — Hiszen Légiónk alakitásának czélja nem az, hogy a Hazából harczosokat elvonjon, hanem, hogy a Hazának harczosokat adjon, össze gyüjtvén azokat, kik vagy mert külföldön szét szórvák, vagy az Olasz honban tanyázó Osztrák ezredekben szolgálnak, — a szabadság harczban legalább kezdetben részt nem vehetnének, hacsak a Légió alakitása által módot nem adnánk nekik a Magyar Zászló alá össze gyülni.

41a Kalandor szellemü, vállalkozó francia hajóskapitány, aki hajózási vállalatok élén állott a Keleten, s az emigrációnak ajánlatott tett fegyverszállitásra a Dunán és a dunai osztrák flottila megrohanására. A Tuilleriák személyes politikájának nem hivatalos munkásai közé tartozott.

42 kisebb rajtaütésre

43 kijelölt

— A ki már otthon van, az nem uj acquisitio,[44] azt megtaláltuk volna otthon s *ingyen.*

Aztán még uti költséget kivánni tőllünk!! hisz azon költségen, mellyben egynek szállitása kerül, kit ingyen megtaláltunk volna otthon, — 5—6—10 olly bátor hazafinak nyujthatunk fegyvert kezébe, kik otthon harcz készen állnak, de fegyvertelenek.

Azt is megjegyzem, hogy tisztségre a Légióban senki sem számithat — legalább 60 feles számu tiszt van az egy pár százra menő seregnél. — A Kormány megsokalta a fizetést, s méltán — több tisztet nem enged.

Én már többször irtam haza: hogy ne jőjjön ki a Légióba állás végett senki. — A Parancsnokság is folyvást kér, hogy tiszti igényekkel birót oda senkit ne eresszünk.

Szives tisztelettel

barátja
Kossuth.[45]

6.

London, 1861. február 14.

Kedves Barátom!

Klapka Jan. 23 káról azt irja Constantinápolyból, hogy Couza herczeg a tév utról, mellyre a Diplomatia fenyegetései sodorták, vissza tért, s Január 8 ka óta határozottan részünkre állott. Klapka Conventiót kötött vele,[46] mellynél fogva képesek leszünk a Turini Cabinetnek tett igéretinket Április közepén beváltani.

Igy Klapka, ki 10 kén Turinba lenni igérkezett, s igy alkalmasint már ott van.

A Conventió részleteit nem merte postára bizni — (s helyesen), tehát nem ismerem még — de Couzában nem lehet biznom — köpöny változtatását alkalmasint a Moldvai Or[szág] gyülésseli collisiója[47] okozta. — Mindig előttem van derék ügynökünknek eme jelentése: „Isten őrizze Önöket, hogy Couzában bizzanak, ill ne traitera que pour mieux trahir.[48]

Azonban az a pont ott nagyon fontos. S végtelen érdekek kivántatják, ha bár csak azt is biztositani, ha lehet, hogy fegyvert juttathassunk arra a Nemzet kezébe.

[44] szerzemény

[45] E levél tartalmát közli Kossuth „Irataim az emigrációból" című munkája 577—578. oldalain.

[46] 1861. január 9-én kötötte Klapka Cuzával a szerződést. Kossuth „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének 248—250. oldalain közli az eredeti franc a szöveg magyar nyelvű fordítását.

[47] összetűzése

[48] ő csak azért tárgyalna, hogy még jobban eláruljon.

A biztositásnak csak egy módja van: az, ha a Császár positive tanácsolandja Place[49] által Couzának, hogy velünk tartson. — Ezt ő parancsnak veendi. De enélkül megcsal.

Ez nagy és fontos feladat. — Ajánlom, — s mielébbi értesitést kérek, van e hozzá kilátás vagy nincs?

Hogy tavaszra nem lesz háboru, azt már nagyon is értem. — De hát mikor lesz? mert hogy lesz, az bizonyos. — A Tuilleriák mindig csak negatív compast adnak a Palais Royal által kezünkbe. — Illyennel pedig nem lehet hajózni.

Nagy bosszuságom van. Vagy 35 milliónyi Magyar banknótát csináltattam egyes, kettős és ötösökben — négy nap alatt már felét hajóra valánk rakandók, hát ime egyszerre a kormány bele üti az orrát az Osztrák követség requisitiójára, ki (az Osztrák), mint egyik Minister mondá, „semble être saisi de terreur".[50] — Az Angol törvény sinuositásai[51] miatt első lépés volt az ugy nevezett „Constitutional lawyer"[52]-ek véleményét venni a dolog iránt. — Ezek unanimiter[53] mellettünk szólván — a kormánynak tudtul adók, hogy nem engedünk — legyen harcz, ha ugy tetszik. — Holnap veendi a kormány a korona ügyvédeinek véleményét; meglehet, azt mondják, nincs alap törvényes eljárásra — ha igy, akkor rendén van; — ha ellenkezően Juri elé megyen a dolog, s a kimenetel felett nem aggódom — a közvélemény s a sajtó (még a Times is) velünk lesz. — Vogue la galère.[54] Emberökre akadnak.[55]

De megint mennyi költség! pedig olly borzasztó szegény vagyok, hogy Martius végével kénytelen vagyok családommal végbucsut venni Angliától, mert itt tovább nem tudom a mindennapi kenyeret megkeresni. — Máshol képes leszek e, az Isten tudja. —

Több irni valóm volna, de tiz baj van minden ujjam hegyére — s fejem a szét szakadásig fáj.

[49] Francia konzul Jassyban.
[50] úgy látszik félelem lepte meg.
[51] csavarosságai
[52] alkotmányjogi ügyvédek
[53] egyhangúlag
[54] Rajta! hadd menjen.
[55] Kossuth azzal a céllal kezdte meg pénzjegyeinek nyomtatását Londonban, hogy egy új magyarországi szabadságharc esetén az osztrák bankjegyeket azonnal pótolni tudja. A pénzjegyek nyomtatásának helyéül azért választotta Angliát, mert ez nem ütközött az angol törvényekbe. A pénzjegy egy példánya az angol rendőrség kezébe került, Ausztria pedig megkeresést intézett az angol kormányhoz, hogy alkalmazzon bírói megtorlást a pénzjegy előállítóival szemben. Mivel az angol kormány semmilyen lépést sem tehetett az ügyben, Ferenc József saját nevében polgári keresetet indított Kossuth és nyomdászai ellen. Kossuth perköltségeit Napóleon herceg és Cavour fedezték. Kossuth különösen Duncombe Tamás parlamenti tagra és Toulmin-Smith J. ügyvédre emlékezik vissza hálával, amiért fáradhatatlanul támogatták a perben és tanácsokkal látták el. A kancellári ítélőszék minden várakozás ellenére Kossuht ellen hozott ítéletet, amit a fellebbezés során a lord-kancellári ítélőszék is megerősített és Kossuthnak a pénzjegyeket meg kellett semmisítenie. (Kossuth „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének 5. fejezetében ismerteti a pénzjegy-pört.)

Holnap egy levelet vagy telegraffot kellend Turinba Klapkának küldenem, — uj huzásban lévén a rendőrséggel, most itt tanácsosabbnak tartom azt Párisból expediáltatni. Engedelmével Önhöz küldenem. —

A Korányi féle levelet legyen szives kérem hozzám visszaküldeni. Szives tisztelettel s üdvözlettel

barátja
Kossuth.

7

London, 1861. február 15.

Kedves Barátom!

Még nem tudom mire határozta magát a kormány a bankók iránt. Az okosság azt parancsolja, hogy az ember minden kitelhető módon neki készüljön a tusának. Igen meglehet, hogy e kérdés az Osztrák predilectióju[56] Angol külpoliticának egészbeni taglalására fog vezetni a Parlamentben, következőleg erős interpellatiókkal lesz összekötve. — De semmi befolyásos parlamenti tag nem szereti magát interpellatiókba avancirozni,[57] hacsak az ember neki *confidentialiter*[58] nem mutat olly factumokat,[59] mellyek meggyőzik, hogy nem blamirozza magát, ha illy s illy dátumu s tárgyu depeche[59a] vagy más diplomaticai oklevél elő mutatását követeli a Kormánytól.

No hát használjon fel minket a Császár arra, hogy az Angol Kormány politicájában mind azt, a mi osztrákos, mind azt, a mi illiberalis, mind azt, a mi Franczia Országnak bizalmatlanságra ad okot az Angol iránt, megtámadhassuk. Soha jobb alkalma nem lesz reá — mert a kérdés, mellyen a vitát entamirozzuk[60] ollyan, hogy az egész sajtót, az egész közvéleményt a mi oldalunkra állítja, — s ha egyszer ott áll, ott is marad; — annyival inkább, mert össze kötjük a vitatást azzal, hogy ez a politica az, melly olly borzasztó kiadásokba sodorja Angliát, hogy roppant nagyságuk immár nagy elégedetlenséget gerjesztett az Angol industrialis világban.

A Császári Kormánynak lehetetlen, hogy illy használható depechei ne legyenek birtokában; nem csak hozzá irottak, hanem másokhoz irottak is — hiszen minek volna diplomatiája, ha azokat neki Európa minden részéről meg nem küldenék?

Közöljék velünk — adjanak adatokat — nem fogja azt a világon senki sem gyanithatni, hogy honnan kaptuk — nem csak, mert becsületes emberek vagyunk, s nem mondjuk meg, hanem azért is, mert sok hely

[56] részrehajlású
[57] bocsátkozni
[58] bizalmasan
[59] tényeket
[59a] távirat
[60] megkezdjük

van Franczia Országon kivül, a honnan ezek kikerülhettek. — Nem is fognak másra, mint egy pár meghitt Parlamenti tag informatiójára használtatni.

A tárgyak pedig e következők: 1. az olasz kérdés, 2. az Orienti kérdés, a Dunai fejedelemségeket bele értve, 3. Austria politicai rendszere, különösen Magyar Országot illetőleg, 4. a Németek azon kérdésre nézve, hogy az Osztrákot minő eventualitásokban segítenék az Olaszok ellen, vagy ellenünk.

Ez utolsóra nézve egy megjegyzést különösen ajánlok. — Az Angol megunta a nagy kiadást. — A panaszra azt felelendi a Ministerium: kénytelen, mert Franczia Ország tetőtül talpig fegyverben áll. — Erre a válasz ez lesz: „Mi közünk hozzá? Nem Anglia ellen fegyverez." — De van közünk hozzá, mondandják a Ministerek, mert a Rhénust, s különösen Belgiumot fenyegetheti. —

No már, Belgium pártolása a Buckingham palotában lehet családi „Coburg"[61] kérdés — de a parlamentben csak azon alapon védhető, hogy Belgium neutralitását, s e feltétel alatt függetlenségét Anglia garantirozta. — Tehát ha megtudnók mutatni, hogy Leopold[62] meg nem felel neutralitási kötelességének; az udvari német párt olly döfést kapna a parlamentben, mellyből egyhamar ki nem gyógyulna.

Igen, de én tudom, tudja Ön, tudja minden Status férfi, hogy a 33 duodec[62a] német udvarok által üzött interventionalis intrigák minden szálai Leopold király markában jőnek össze, — hogy ő a német confraternitásnak nagy mestere. — Lehetetlen, hogy a Császárnak erre adatai ne legyenek. — Adjanak adatokat, s olly szolgálatot teszünk neki általuk, mit senki más nem tehetne.

De sürget a szükség: Proximus ardet Ucalegon.[63] Az alkalom hamar elrepül.

Nincs idő e levelemnek mássát venni. Pedig birni kivánom propter integritatem actorum.[64] Legyen szives, kérem szeretettel, ennek vagy copiáját nekem vissza küldeni, vagy magát az eredetit. — Hiszen Ön nem csinál leveleimből collectiót, gondolom; nem igen... tenék.[65]

Klapkáról azt van okom hinni, hogy már elhagyta Turint, tehát nem telegrapháltatok neki, — s másnak Turinban azért nem ma, mert a bankó dolga még függőben van.

Szives tisztelettel s rokonérzettel

barátja
Kossuth.

61 Sachsen-Koburg-Gotha, német uralkodó és hercegi család, melyből az angol, belga, bolgár és a volt portugál uralkodóházak származtak.

62 I. Lipót, Belgium első királya.

62a tizenkettedrangú — A bécsi kongresszus után Németország 39 kisebb-nagyobb állam szövetsége lett. A nemzeti egység a forradalom bukása miatt 1848-ban sem jött létre, s az így széttagolt országban lehetőség adódott különböző

63 Már a szomszéd Ucalegon háza ég. Idézet Vergilius Aeneiséből.

64 irataim teljessége végett.

65 A hiányzó betűknél szakadt a papír.

Gondolja csak, a hazai Centrál bizottmány szét oszlott! Nem baj, mert csak nyüg volt. Egy embert teszünk helyébe, jót és igazat. — De jellemző, mint jel, mint szaporodik az alkuvó párt — bizony bizony elkésnek a magyarral, ha nem adnak biztos kilátást, mellynek segítségével gyámolitást nyujthassunk kitartásnak nehány hónapi halasztásra.

8.

London, 1861. február 20.[66]

9.

London, 1861. február 28.

Kedves Barátom!

Minden nap uj bajt hoz. Ugy segéljen, megsokallom. Ugy tetszik emlitettem, hogy az Osztrák a Magyar pénzjegyeink készitését ki kémlelvén (a min 200 nál több sajtó dolgozik, a titok, lehetetlen) az Angol kormányt erőssen sürgette, hogy interferáljon[67] a dologba. Megtettem az előkészületeket — ugy látták, hogy nem lesz tanácsos tréfálni, s a ministeri Conseil[68] elhatározta, hogy a dologba nem avatkozhatik, (mint ezt az ide zárt ujság szelet szerint Ferencz József ügyvéde maga is el ismerte).

De az Osztrák annyira meg van rémülve, hogy a büntető vagy politialis procedurától[69] el üttetvén, Ferencz József maga legfelsőbb személyében magán jogi keresetet indit ellenem s a nyomtató ellen a „Chancery Court"[70] előtt.

Küldöm a Herczeggeli közlés végett copiáját a keresett levélnek, idézetnek, s előleges zárlati rendeletnek.

Lehetetlen át nem látni ezekből, hogy az Osztrák borzasztón elvesztette a fejét, hogy illy lépéshez folyamodhatott. — Igaz ugyan, a „Chancery" Jury nélkül ítél, — de nyilvános a procedura, s ez elég. Gondolja csak, minő roppant lehet a hatás s (ha meg nyerjük) a köz ügyi triumphus,[71] ha egy nyilvános Angol biróság előtt panaszának minden pontját taglalat alá vesszük; még azt is bebizonyitjuk, hogy hazudik, midőn magát Magyar Királynak állitja — s bankóink szabad készitteté-

[66] E levél közlésre került a Hadtörténelmi Közlemények 1957. évi 1—2. számában megjelent „Adatok az olaszországi magyar légió történetéhez az 1860—62-es évekből" című okmánypublikációban.

[67] avatkozzék be

[68] tanácsülés

[69] rendőrségi eljárástól

[70] kancelláři törvényszék

[71] diadal

sét biróilag decretáltathatjuk.[72] — Maga egy illy discussió, mellynek aztán a sajtó általi felfogatására gondom lesz — hatásában egy pár nyert csatával fel ér. —

De a baj az, hogy a Chancery perlekedés minden fogalmat meghaladóan költséges, (alkalmasint erre calculált az Osztrák), ügyvédeim azt mondják, hogy készítsek 2000 font sterlinget, mert bizony meg lehet, hogy ennyibe bele kerül a csatát keresztül vivni.

Ha hát e 2000 fontot nem tudom ki csinálni, nem *lehet* a keztyüt fel vennem; s kénytelen leszek megnyugodni a zárlatban.

Irtózatos veszteség volna. — — Hát még a moralis veszteség, ha ezen megbecsülhetlen alkalmat el kellene szalasztanunk az Osztrákkal egy olly párbajt vivni, melly még ha elvesztenénk is a pert s vele a bankókat, reá igen igen érzékeny csapás volna, mert csak megalázva s piszkosan, s a szabad Anglia közvéleménye által execrálva[73] hagyhatná el a sorompót. — Aztán gonddal volnék, hogy a parlamentben is emelkedjék egy pár erélyes szó, s lehetetlen nem látni, hogy az Angol s Osztrák kormány között olly meghidegülésnek kellene e dologból következni, mi nem csak ügyünkre hasznos volna, hanem bizony a Franczia udvar előtt is csak kivánatos lehet.

El veszitsük mind ezt néhány ezer nyomorult frank miatt?

Kérem szólljon a Herczeggel, s kérdje meg, ha nem akarná e a dolgot a Nagy Úrnak is megemliteni. — Szóljon, ha jónak látja Péter gazdával is. Önnek tapintatossága el fogja a hangot találni. — Volt idő, midőn személyes szivességet ajánltak, — nem csak, hogy nem kértem semmit, de el sem fogadtam. — Nem szeretnék most is olly alakban jelenni meg, mintha kérnék, de Ön a köz ügy érdekében igen igen lekötelezne, ha a nélkül, hogy magának derogálna, (mert ezt semmi áron nem akarnám) előterjeszthetné a H[erceg]-nek, s általa a Nagy Urnak, hogy most igen lekötelezhetnének, ha valami módot találnának nekem segitségemre lenni, hogy Ferencz Jóseffel ezt a tusát kivivhassam, s ne legyek kénytelen harcz nélkül megadni magamat, egy illy ostoba megtámadásnak. — Mi nekik 2000 font? — — vagy ha azt sokallanák, annak fele, a másik felet majd megkisértem valahogy másképpen ki teremteni. — Ezer mód van azt olly discrete tenni, a mint csak kivánhatják.

Hanem ha valami történik, rögtön kellene történni — sőt még ha semmi sem történik is, rögtön kellene értesitettnem; mert 8 nap alatt forma szerinti lépést kell tenni vagy a védelemre, vagy a feladásra. Birói határ napokkal nem várnak. — Már most is három négy ügyvéd (barrister, attorney, solicitor, equiti lawyer[74] — mert illyen szép s *olcsó* itt a procedura — ennyi, s mindenik duplicátumban kell) — van elfoglalva a dolog vizsgálatával.

[72] elrendeltethetjük.
[73] megutálva
[74] Ügyvédi elnevezések.

Tegnap óta fiaim folyvást a peres iratoknak több példánybani copirozásával vannak elfoglalva, — nem irhatták le a Legionarius czikk francziáját — holnap reménylem lehet.

Még Türrnek s Magnannak is épen most kellett jönni.

Gyors válaszát reménylve — vagyok a legszivesebb tisztelettel s rokonérzettel

barátja
Kossuth.

10

London, 1861. március 6.

Kedves Barátom!

Vettem a telegraphot Croskeytől.[75] — — Köszönöm, köszönöm. Már kiadásokról Pulszky útján számolt be Cavournak.
ez aztán szolgálat a hazának és személyes barátság. — Igy aztán neki türkőzünk az Osztrákkali tusának emberségesen.

Hanem igen igen kérem ne szóljon senkinek a világon a pénz dologról, de *senkinek*, 1. mert ha legkisebb hire megy, ez a sok prókátor ollyan dupla Krétával áll neki a Contónak, hogy az Isten sem győzi (tegnap Consultatiojuk volt ½ óráig, 2 sollicitor, 2 junior drafting barrister, 2 senior, 2 Equity man, 2 Common law man[76] s az én special tanácsadóm — mert ez mind kell, a határozat tárgya annyi volt, hogy két nyitva állott procedura közül mellyiket kövessük, s ez a félórácska 110 font sterlingbe került — általában már 300 fontba kerültek a legis legelső előkészületi lépések).

2. Mert nem lévén bizonyos a siker iránt, Párisban más lépéseket is tettem. — Itt egy Committee van alakulóban arra, hogy a Közönség fedezzen minden költséget. — Ha megtudnák, hogy már van pénzem — abban maradhatna a szándék, pedig fontos, hogy ne maradjon annyiban — mert hatalmas demonstratio gyanánt tünhet fel.

3 Mert ha pénzt szagolnak az embernél, egymásnak adja a sok applicans[77] az ajtót kezébe. — Ismerem a dolgot.

Tehát *köztünk* maradjon.

Mihelyt levelét veszem, hogy tudjam, a Herczegnek köszönjem e a dolgot — irok neki azonnal, s irván congratulálok valóban hatalmas beszédje felett — s igazán szivemből congratulálok.

Ezt a pert fel kell használnunk verni az Osztrákot mindenkép, a mint csak lehet. Az ide zárt brochuret irta Toulmin Smith,[78] én kinyo-

[75] A papírpénz készítésére felajánlott 200 000 frankot, — mivel Kossuth nem akart pénzt kezelni — Rodney-Croskey, volt amerikai konzul, londoni nagykereskedő kezelte, aki Cavournak személyes ismerőse volt, és a bevételekről és

[76] Ügyvédi elnevezések.

[77] kérelmező

[78] Toulmin Smith „Ki az a magyar király, aki most folyamodó az angol chancery-bíróság előtt" című röpiratáról van szó. A röpirat eredeti angol címe: „Who is the king of Hungary, that is now a Suitor in the English court of Chancery?". A röpirat kivonatát Kossuth „Irataim az emigrációból" című munkájának 430—442. oldalain közli.

mattam 2000 példányban, elküldtem *minden* Angol hirlapnak, *minden* parlamenti tagnak.

Jó volna, ha szóba jőne Franczia s Német lapokban reproductio gyanánt — extractusokban vagy resuméban.[79] Nem akarna olly szives lenni, hogy a brochuret Horn[80]-nak küldje át, s szólitsa fel, hogy vegye hasznát a lehető legterjedelmesebben. Szarvady[81] is hasznát venné, de gondolom nincs Párisban.

Congratulálok az atyai örömnek. Ohajtom hallani, hogy mind Anya, mind a gyermek jól vannak.

Még egyszer köszönöm
Szives tisztelettel
barátja
Kossuth.

Nem hiszem, hogy a Varsói eset[81a] az Orosz müve — au contraire,[82] hanem fontos, nagyon fontos s igy, a mint történt, nekünk nem árt — sőt használhat. Egészen más lett volna, ha forradalmat vert volna le az Orosz.

11.

London, 1861. március 8.

Kedves Barátom!

Jön a Köszönet a Herczegnek. — Igen igen nagy segítségemre volt ez úttal — s mondhatlanul köszönöm Ön közbenjárását. — Ezen ezer font nem elég ugyan a költségekre, de igen nagy segítség. — Többet onnan nem kérünk semmi esetre, — máskép csinálom ki a még hiányzót. —

Még egyszer ezer köszönet. Reméllem holnap találok egy fél órát több kérdéseire felelni.

Igen szíves tisztelettel
barátja
Kossuth.

79 kivonatokban vagy rövid összefoglalásban.

80 Kossuth kérésére Horn Ede franciára fordította az angol nyelvű röpiratot, amit Kossuth két affidavitjával és egyéb okmányokkal egybefűzve ezernyi példányszámban terjesztettek Európában.

81 Szarvady Frigyes a német lapokban — főként a Berliner Volkszeitungban — ismertette a röpiratot.

81*a* A három részre szakított Lengyelországban a perszonális unióval megelégedő főurakkal szemben a kisnemesség, a városi polgárság és a parasztság csak a forradalomban, a teljes felszabadulásban látta a kibontakozás lehetőségét. A zsarnokság elleni harc megkezdéséhez az adott lökést, hogy 1861. február 25-én két kozák megölése miatt öt embert agyonlőttek. A kitört forradalom és szabadságmozgalom részben belső gyengesége —, főként azonban az ország területén osztoszkodó szomszéd hatalmak összefogása miatt 1864-re elbukott.

82 ellenkezőleg

12.

London, 1861. március 23.

Kedves Barátom!

Kívánsága szerint küldöm vissza Hajnik levelét.

A' biz igaz, hogy nem örvendetes. — De engem nem lepett meg. Két év óta soha sem volt azon szerencsém, hogy egyszer írhattam volna ennyit haza: „jó, a mit s a hogy cselekesztek, derék emberek vagytok" — soha! soha! — minden levelem panasz, szidás, tanács — mind hiában. — Többet mondok: valahányszor baj van, tanácsot kérnek — s miután megadtam, szent fogadásokat üzennek, hogy szóról szóra teljesíteni fogják, de soha tizedrészét sem teljesítik — soha! — s a mit teljesíteni látszanak is, olly inconsistentiával,[83] olly haszontalan modorban teljesítik, hogy az ember keblében feljajdul a hazafi lélek. — Hónapokon át azt mondhatom: bú és keserv egész életem miattok. — Semmiben sem consistensek, csak az örökös pénz kérésben — tőlünk!!! — pénz s mindig pénz, bizony még a nadrág sujtásra is elvennék tőllünk, kikért soha semmit nem tettek, még csak azt sem, a mi lehetővé tegye *nekünk*, hogy *rajtuk* segítsünk. (Gondolja csak, a minap küldött 100,000 — haza érkeztekor 140,000 frankból, még Kár[olyi] Ede[84] is el vett — sőt követelt 10,000 et!!)

A mit Ön rosszalva említ, mind igaz, hanem azért — Istenre kérem — ne hagyja magát méltó boszonkodásában valamelly olly lépésre ragadtatni, melly a hazának ártalmára lehet. — Mi lenne belőle, ha még mi is elhagynók az árvát, az elhagyatottat!

Ah! szent szó az a „hon", és szentek az iránta kötelességek — azok alúl sem hálátlanság, sem az élő Nemzedék nyomorúsága fel nem oldanak — — ez a Nemzedék múlékony, de a haza örök, s nem csak az iránt tartozunk kötelességgel, a melly *van*, hanem az iránt is, a melly *lehet*, s *lesz*.

Én legalább úgy érzek, hogy semmi hiba, semmi gyengeség az élő nemzedék részéről, sőt semmi méltatlanság, semmi hálátlanság nem szabad, hogy megingasson a törekvésben: használni a „hazának", a mennyit lehet.

Egyébiránt én azt hiszem; hogy minden politicai situationak lényege egy igen egyszerű tételre levonható. M[agyar] Ország situatiojában ez a lényeg: „akár mi bakokat lőnek a politicusok otthon, akár mint kiabálják a Megyék tollvivői s a hirlapok a törvényességet, ha háboru lesz, s az, a ki az Osztrákkal háboruban lesz, egy becsületes sereggel rukkoltat be minket az Országba, fel kél a Nemzet, mint egy férfiu — ha nem, — nem."

Ezt mondtam 59 óta a hatalmaknak mindig, — ezt mondom most is.

[83] állhatatlansággal
[84] Tagja volt a központi forradalmi bizottságnak.

— Minden szó, minden levél hazulról, minden esemény otthon igazolja, hogy jól ismertem s ismerem Nemzetünket. — —

Egy másik lényeges tétel pedig ez: Sympathiák nem sokat nyomnak a politicában — illiberalis bakokat lőnek a Tettes RR. otthon, igaz; de ha még egyszer olly illiberalisok volnának is, fel karolnak a hatalmak, *ha érdekökben lesz a Magyart fel karolni;* s ha százszorta liberálisabbak volnának is, nem karolnának fel a hatalmak, *mig érdekök nem fogja őket reá kényszeríteni.*

Tehát „maete animo",[85] édes Barátom, és „tu contra audentior ito"[86] legyen jelszavunk.

Engem csak egy dolog állit meg törekvéseimben: az, ha a Nemzet megkoronázza a hon gyilkosát. — Akkor persze megszünök Magyar lenni — denationalizálom magamat; s hazát keresek, hazátlan gyermekeimnek.

Hajnik levelén a „Casinó"[86a] szelleme ömlik el. — Az pedig nem a Nemzet szelleme.

Szilágyi Virgil[87] uramnak existentiájáról sem tudnék semmit, ha minap azt nem láttam volna a Magyar lapokban, hogy Deáknak opponált. —

Azért lehet derék ember is, gazember is, semmi közöm vele, sem nem volt, sem nem lesz. —

Hanem annyit tudok, hogy Jókay, kit Hajnik annyira magasztal a Vasárnapi Ujságban, Görgey „mellett" szóllalt fel; s azt védte, hogy az az áruló nem áruló — — és Hajnik ezt a Jókayt magasztalja. —

Casinó szellem! —

Hogy is ne tenné? hiszen Nyáry[87a] is le korholt egy valakit a pesti gyülésen, ki Görgeit árulónak nevezte.

Bizony még „tiszteletbeli" tagnak nevezik ki a Casinóban.

De azért még sem desperálunk a Haza felett.

A mi a pert illeti, mindenek előtt meg kell jegyeznem, s kérem legyen szíves a Herczeget erről értesíteni, hogy a per költségek fedezése végetti felszóllitás egy bizottmányba részéről tudtom nélkül történt ugyan — de miután történt, nagy és fontos dolgot szándékozom belőle

[85] itéld meg

[86] annál merészebben menjél

[86a] E megjegyzéssel a Nemzeti Kaszinó aulikus fűirainak konzervatív és reakciós szellemére utal Kossuth, amelyet különválaszt a nemzet szellemétől.

[87] Jósika Miklós 1861. december 14-i leveléhez csatoltan megküldi „P. F. ...esnek" (valószínűleg Pesthy Frigyes) hivatalos jelentését Magyarországból, melyben beszámol egy bizottság alakulásáról, amelynek tagjai Madarász, Kállay és Szilágyi. Működésükkel azt a hiedelmet keltették, hogy ők bírják az emigráció bizalmát. Kossuth 1861. december 20-i levelében közli Jósikával, hogy a bizottság tudta nélkül alakult meg, és semmiféle viszonyban nincs velük.

[87a] Nyári Pál (1806—1871) 1848-ban Pest megye első alispánja volt. A képviselőházban a radikális csoporthoz tartozott, és hevesen támadta a Batthyány-kormányt erélytelenségéért. Az Országos Honvédelmi Bizottmány megalakulásakor alelnökként Kossuth helyettese lett és a belügyek vezetője. Később egyre inkább a békepárt felé közeledett, és ellenezte az április 14-i függetlenségi nyilatkozatot. Az 1861. évi országgyűlésen a határozati párt tagjaként vett részt.

csinálni; — t. i. *„egy nagy politicai demonsratiot.* — Mindenek előtt hétfőn vagy kedden egy más *Nagy* Commitee fog fellépni a hirlapokban, tagjai közt *20-nál több parlamenti tag.* — No már kérem: ha egy *illy* Commitee azon nyilatkozattal lép fel a Nemzet előtt, hogy ez a per nem magán per, — hanem köz ügy, mellyben a minden Angol előtt annyira becses alkotmányi és személyes szabadsági elvek vannak egy kül despota által megtámadva, — tehát nem szabad reám hagyni a tusa financialis terhét; — azt gondolom ebben magában, *illy* Commitee által initiálva, egy olly moralis diadal fekszik, mellynek hatása megbecsülhetlen — s következéseiben a peren túl, a Magyar ügyre ki fog terjedni, — s olly alapot ád az agitatióra parlamentben, sajtóban, a provinciákban, meetingekben; — mellynek hatása még az angol Foreign Officeban[88] sem marad el.

Nem a pénz ebben a czél, vagy lényeg, hanem a moralis s politikai hatás. — Meg is mondtam barátimnak a parlamentben, hogy ez az, a mi nekem kell, nem pénz. — Ez utóbbival nem gondolok, csak ugy legyen vive, hogy ha kevés talál be jőni, a mozgalom moralis sulyát el ne rontsa.

Tehát abban állapodtunk meg, hogy a mi be jön, abból az agitatiót fogjuk éleszteni, — nyomtatni — meetingeket tartani (majd a mikor tanácsos leend) stb., de ha csak igen nevezetes summa nem jő be, nem lesz rólla szó, hogy a moralis hatást el ne rontsa — ha pedig annyi jőne be, (mit alig hiszek), hogy az agitationalis müködésen kivül a per költségeket is fedezhetendem belőle; — természetesen meg fogom kérni a Herczeget, engedje meg, hogy segélyül adott 1000 fontját neki hő köszönettel vissza fizessem. —

Az igen szép adomány volt, nélküle nem merhettem volna e mozgalomnak neki rugtatni, — de bizony azzal sem magával, — mert az első készületek meggyőztek, hogy kétszer annyinál is többre lesz szükség a perre magára; ha nagy politicai tusát akarok belőle csinálni, — *én pedig ezt akarok csinálni s fogok,* sőt már csináltam. — Van már olly „tapage infernale",[89] a minő csak kell — gondal leszek, hogy „crescendo" menjen.

Az interpellatiók már egymást érik a parlamentben is. —

Általában soha intimebb lábon nem álltam a parlamenti tagokkal. — Mindent elő hozathatunk ügyünkben, a mit jónak látunk — mindent, a hol panaszunk fordulhat elé az Angol Kormány ellen. — Csak *adatokkal, adatokkal* segitene Páris és Turin; mert néha olly szemtelenül hazudik Lord John,[90] mintha könyvből olvasná, (például tegnap is a Galatzba küldött „Banshee" angol hajóra nézve, mellyet Sir Henry Bulver[91] a „fegyvereként" expediált oda [szégyen, gyalázat illy gendarmeját[92] játszani az Osztráknak] azt merte mondani, hogy a Török kéré-

88 külügyminisztériumban
89 pokoli lárma
90 Lord John Russel, angol külügyminiszter.
91 1857-től 1866-ig konstantinápolyi követ volt.
92 zsandárt

sére tette — pedig nem igaz, a leginfamisabb pressiót gyakorolták a Törökre, — már miért ne közölhetnék velünk Párisból *confidentialiter* az ez ügyben Constantinapolban közbe jött diplomaticai notta váltásokat — sok hasznot tudnék én itt a Parisi Cabinetnek csinálni, csak *adatokkal, informátiókkal* támogatnának).

Egyébiránt átkozott alkalmatlanság nekem, hogy a husvéti juristitium[93] miatt a per felvétele April 15 kére van halasztva — növekszik a költség, — házamat fel mondván, Lodgingban[94] kell családommal kustorognom — leányom Pulszkyéknál van, — borzasztón háborit e gondolat! — s nem mehetek, — nem hagyhatom el a tért. — S pedig a Parlament is elnapoltatott Husvéton át — — annál inkább rajta kell lennem, hogy ez a Comittee hétfőn megalakuljon — — az agitatió élesztethetése végett.

Küldök ismét egy rakás czikket s nyomtatványt, — közte a parlamenti interpellatiókat — reájok némelly criticát, s két két példányt hit alatti nyilatkozatimból *(affidavit)*,[95] mellyeket a Toulmin Smith brochurjével együtt — néhány ezer példányban szét osztattam.

Legyen szives kérem alásan (ez affidavit egy példányát magának meg tartva) mind ezeket a Herczegnek be küldeni — bizonyitványul, hogy van „tapage", akár mennyi.

Az *első* affidavitomnak hirlapokbani megjelenését a Continensen fontosnak tartanám (itt meg fognak jelenni), haza is jó volna belőle egy pár példányt becsempészni — megpróbálom.

Jövő héten felvétetem a hirlapokkal V. Ferdinánd abdicationalis[96] okmányát s a Nemzet gyülés reá adott nyilatkozatát — s elküldöm, — alkalomszerü — s nevezetes az, hogy Ferdinand *nem mondott le a Magyar Koronáról*, csak azt mondja, hogy indittatva találja magát *„der Österreichischen Kayser Krone zu entsagen"*.[97]

[93] törvényszünet

[94] bérelt lakásban

[95] Kossuth első affidavitja 1861. március 16-i keltezésű, a második pedig 1861. március 19-i. Első affidavitjában azt bizonyítja, hogy Ferenc József nem magyar király, törvényes pénzjegyek kibocsátására pedig egyedül ő — Kossuth — jogosult az országgyűlés felhatalmazása által. Az általa készíttetett pénzjegyeken jogosan használta a címert, mivel az nem a király, hanem a nemzet címere. Második affidavitjában az első nyilatkozat tételeinek a hitelességét igyekezett a bírókkal megismertetni, hivatkozva Magyarország alkotmányos közjogára, a törvényekre és az országgyűlési határozatokra. (Kossuth „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének 445—457. lapjain közli két hites nyilatkozatát.)

[96] lemondási

[97] hogy lemondjon az osztrák császári koronáról. — 1848. december 2-án mondott le a trónról I. Ferenc József javára. Az Országos Levéltárban őrzött eredeti, magyar nyelvű lemondási nyilatkozatról készült másolatban (A Magyar Nemzet Története, szerkeszti Szilágyi Sándor, 10. kötet 173. l.) ez a szöveg áll: „... miszerint császári és királyi Koronáinkat letegyük ..." A magyar országgyűlés 1848. december 7-én Kossuth javaslatára kijelentette, hogy a király és a nemzet közötti kétoldalú szerződés értelmében senki nem intézkedhet az országgyűlés tudta és beleegyezése nélkül a királyi trón betöltéséről, tehát V. Ferdinánd lemondása és királyi hatalmának és jogainak átadása I. Ferenc Józsefnek törvénytelen.

A Csatolmányokban a parlamenti reportok — annak criticai — s affivaditjaim — vel jelölvék.

Igen szives tisztelettel s rokon érzettel

barátja
Kossuth.

13.

London, 1861. április 17.

Kedves Barátom!

Vettem f. h. 12 kei becses levelét. Zähnsdorf visszavonulván ipar üzletéből, most rendesen St. Cloud-ban lakik. Csak ritkán jő át Angliába. Tudtommal most nincs itt.

Utóbb be adott Nottáját, (mellyet kivánsága szerint vissza küldök) egészben, s különösen czéljára nézve, nagyon helyeslem. Részleteit illetőleg ezen megjegyzéseim fordulnak elé: 1) Nem gondolom, hogy a Franczia Kormányt azon hitben erősitenünk kellene, mintha M[agyar] Országban a mozgalom békés fordulatot venne. — Végetlen sok hiba és fonákság történik ott, az igaz, s különösen az emigratió irányában magát olly hálátlan gyáván viseli a Nemzet, hogy ha e szó „haza" csak az élő nemzedéket foglalná magában, alig ha nem volnánk igazolva, ha azt mondanók: „lássák, üsse meg a ménykő a dolgát, adieu la Companie",[98] mert hiszen miután jó formán mindent a mi javukra eddig történt, jó formán a N[apoleon] Császártóli félelemnek s azért külföldi összeköttetéseinknek köszönhetik, igazán boszontó, hogy a helyett, hogy minket segitenének nekik minél többet használhatni, mindent elkövetnek, hogy nekik ne használhassunk; — mindaz által teljességgel nem vagyok azon véleményben, hogy legkevésbé is békes fordulatot venne a mozgalom. Au Contraire: a birodalom egységi eszmének az egész Nemzet határozott ellensége — a Reichsrath-bai küldést Megye Megye után honárulásnak nyilatkoztatja[98a] — még a Deák párt sem meri a Financz és Hadügy Ministerium feladását avancierozni, s a mellett a baloldal naponkint erősödik (Teleki L[ászló] nagyon határozott állást vett), a Horvátokat az Osztrák napról napra elidegeniti magától — a Nemzetiségi kérdés állása javul stb., én valóban nem látok semmi

98 mondjunk búcsút az egész társaságnak

98a Az egységes osztrák birodalom megteremtésének egyik kifejezője a Reichsrath (birodalmi tanács), amelybe a különböző koronatartományok nagyságuk és népességük arányában követeket küldtek. Hatáskörébe tartozott a közös ügyek: pénz, kereskedelem, hadügy stb. intézése. 1861. február 26-án Magyarországra nézve is alaptörvényül kihirdették a birodalmi képviseletet meghatározó rendeletet, és Vay Miklós kancellárt javaslattételre szóllították fel, hogy a magyar országgyűlésen hasson oda, hogy 85 képviselőt küldjenek a birodalmi tanácsba. A Reichsrath-bai küldésnek főként a megyék voltak ellenzői, mivel ez az 1848-as alkotmányról való lemondást —, valamint az ország alkotmányosságának és függetlenségének feladását és az egységes osztrák birodalomba való beolvadásnak elismerését jelentette volna.

békés fordulatot. — 2) Én azt gondolom, a dolog igy áll, s ezt tanácsos kiindulási pontul venni a Fr[ancia] Kormány irányában: „a Nemzet annyira nem hiszen az Osztráknak, hogy nem csak jogaiból nem akar engedni, de még uj garantiákat is követel; az Osztrák ellenben éppen nem látszik a birodalmi egységi törekvésről lemondani; ugy hogy ha biztatást kapna a Nemzet, hogy háboru lesz s hogy akkor segitségre számithat, nem csak hogy meg nem alkudnék az Osztrákkal, de bizonynyal ingerültséget nevelő Or[szág] gyülési eloszlatás vagy eloszlás jőne közbe. — Ellenben, ha semmi támaszt, semmi biztató kilátást nem kap, természetesen, hogy elébb utóbb az elhagyatottság érzetéből alku készség fog ki fejlődni. — Igy látom én a helyzetet, s ebben még erősebb motivum is van a Pesti Consulátusra,[98b] mint ha azt mondjuk, hogy a mozgalom békés fordulatot vesz. — 3) Az Angol institutiók analógiájából[99] meritett érzelmek igazak ugyan, de ez csak az institutiók iránt áll; — nincs ember a hazában, a ki Angliától segitséget remélne — a Francziában pedig mindenki remél instinctive,[100] (bár eddig bizony nem sok érdemet tettek reá a Tuilleriák). Tanácsosabbnak tartom ezen hit s remény folytán a Császár jó akaratára, mint az Angol felé szitásra hivatkozással antagonismusára appellálni — mert ez ijesztés, s tőllünk nem igen ijednek meg. — Az érdek egységre hivatkozást a Cs[ászár] iránti bizalommal összekötve tartom az emeltyünek, mellyet használnunk kell. — Ezek észrevételeim.

Place méltán birja bizalmunkat, s én még sem szeretném, hogy Pestre ő neveztessék; mert akkor Jassyból el kellene mennie; s ez reánk nézve kipótolhatlan csapás volna.

De akár ki neveztessék bár Pestre, (ha csak ugyan neveztetik), azt kellene kivinnie, édes Barátom, hogy a Császár őt utasitsa velünk confidentialis viszonyba lépni, mint két év előtt Place-t utasította volt. — Én nehány nap mulva Párisban leszek (utban Olasz Ország felé). Majd értekezünk erről is, egyebekről is. Reménylem ott találom Önt.

A bankó per tegnap előtt vétetett fel, s ma, (hihetőbben holnap) fog eldőlni az első birróság előtt. — Fájdalom, nem Jury előtt van a dolog, hanem Angliának Jury nélkül itélő egyik leg illiberalisabb birája előtt, kit egyenesen e qualitásáért választott a felperes. — Előtte hihetőbb, mint nem, hogy én leszek a vesztő fél. — Egyéb iránt körülbelül mind egy, akár ki nyer, mert a vesztő minden esetre appellálni fog, s tán jobb volna, ha én appellálnék, mert akkor én választanék birót, különben az Osztrák fog — s választásnak ekkor is lévén helye, bizonyára a leginkább Osztrák hajlamu főbirákat szemelendi ki.

98*b* A szóban forgó jegyzék azt a javaslatot is tartalmazza, hogy Franciaország állitson fel Pesten konzulátust. Ennek felállítása határozott állásfoglalást jelentett volna Franciaország részéről Magyarország önállósága mellett. A pesti francia konzulátus felállításának tervével kapcsolatban felmerült Place személye, Kossuth azonban Magyarország szempontjából sokkal fontosabbnak és eredményesebbnek tartotta Place működését Jassyban.

99 intézmények hasonlóságából

100 ösztönösen

Egyébiránt akár mi legyen a per végkimenetele, azt a „tapage infernált", mit a H[erceg] kivánt, ugyan csak megcsináltuk egész Európán keresztül, fel egész Sz. Pétervárig — s várakozásomat haladó sikerrel. — Addig vittük a dolgot, hogy Ferencz Jósef kénytelen volt az abdicationalis oklevelet az Or[ság] gyülés elibe terjeszteni, s ezzel 12 éves multját usurpatiónak[101] el ismerni. — Bécsben három hétig dolgoztak egy „contre affidaviton", mit Beke Kálmán, Rechorovszki s Hengelmüller nevök alatt producáltak is — nagyon gyenge dolog, állításaim Jus publicumi részét nem merik megtámadni — csak a Bécsi bank exclusiv[102] bankjegy kibocsátási privilegiumán nyargalódznak. (Sokat adnék érte, ha e privilegiumot megkaphatnám *minél elébb;* — tudom, hogy valami munkában meg van, de czimére nem emlékszem — nem volna szives Horn-nal iránta szóllani — szerezze meg nekem valahol, minél elébb.)

Többet mondok, e per folytán tőből megrázhattuk volna, megrázhatnók az Angol Kormány Osztrákos politicáját a Parlamentben, csak *diplomaticai documentumokkal akarnának segiteni* Párisból vagy Turinból. Csak egyet mondok: — Vette tán észre, hogy az Angol Kormány, mig itt police-mant használ bankóimból egy párt ellopatni, hogy az Osztráknak per tárgya legyen, Keleten az Osztrák gendarme szereprei degradatióban[103] annyira megy, hogy actuellenment[104] egy hadi hajót (Banshee) küldött Galaczba, a tudva levő Olasz fegyvereket onnan vissza hozatni Genuába (infamitás!!).[105] Interpelláltattam a Parlamentben. Lord John kitérőleg felelt s positiv hazugságokat mondott. — 23 kán a külhatalmakkal e tárgyban váltott correspondentiának a ház asztalára tételét fogom sürgetteni. Meg fogja tagadni, vagy nyomorult kivonatokra szoritkozandik — s ha ennek folytán én fejére olvastathatnám, nagy lépést tehetnénk az Angol Kormány gyalázatosan osztrákos politicájának megingatására — pedig erre szükség van, mert téved, édes Barátom, ha az Angol politicát szabadelvünek hiszi. Nem interventió Olasz hon ügyeibe, csak annyiban elve, a mennyiben a Pápa vagy a volt Nápolyi Bourbon forog kérdésben — quantum[106] ad Osztrák, az már más, — nincs olly gyalázatos neme az avatkozásnak, mellyre az Osztrák javára kész nem volna. — Ügyünknek legszenvedelmesebb ellensége az Angol — nem a nép, hanem a kormány.

Azonban szomszédja ne azzal biztatna minket, hogy a keleti kérdésben nem leszünk megelégedve az Angollal — azt mi rég tudjuk, hanem azt mondja meg, lesz e okunk megelégedni a Franciával? értik e, hogy az Osztrák ott utjokban álland, mint Angol szövetséges?

101 bitorlásnak
102 kizárólagos
103 süllyedésben
104 most
105 gyalázatosság!
106 amennyiben

S ha értik, akarják e az Osztrákot paralysáltatni[107] egy független M[agyar] Ország felállításával?

Hogy el ne felejtsem: Az Osztrák annyira dühös a per miatt, hogy Bécsből, Pestről s még egy harmadik helyről kapott *hiteles* tudósitások szerint három orgyilkos expediáltatott megöletésemre.[108] — *Ez positive* — nem ujság. Próbálta Sumlán, próbálta Kutahjában — s próbálja itt, és még inkább próbálni fogja Anglián kivül, kivált ut közben. — Persze nem gondolok vele. Legfellebb nőm aggodalmának annyit engedek, hogy nem kürtölöm ki előre, mikor megyek.

De Ön igen lekötelezne, kedves Barátom, ha szives volna sub rosa[109] megtudni Mr. Liot-nál, számithatok e nálla szállásra a jövő hét első napjaiban (egy salon és 4 ágy). — Az appellata kimenetelét nem várhatom — nem is szükséges, hogy várjam. Okvetlenül mennem kell. Mind köz ügyi tekintetekből, mind azért, hogy kiálhatlan a gondolat leányomat Pulszky házánál tudni, miután ennek politicai maga viselete olly botrányos[109a] — mind azért is, mert lehetetlen tovább családommal itt lodgingokban fetrengenem, miután házamat már több egy hónapjánál feladtam, eltávozási szándokkal.

Azonban bizonyos napot nem mondhatok még mikor megyek. — Engedelmével majd megirom.

Szives tisztelettel s roken érzettel

barátja
Kossuth.

14.

London, 1861. április 21.

Kedves Barátom!

Nagyon köszönöm szivességét, de bizony az a „traisième au dessus l'entre sol",[110] a mire Liot kilátást nyujt, nem éppen irigylendő prospectus (miután most is orvosságot szedek egy gonoszan makacs meghütés miatt) — kivált miután végkép elhagyván Angliát, bizony jó rakás ládával utazik a hontalan vándorcsalád — s Liot-nak nem tudom, hogy lent valami biztos raktára volna, hová leraknók. — Nem

[107] elszigetelni

[108] Jósika Miklós Croskey által 1861. március 31-én táviratilag hívta fel Kossuth figyelmét arra, hogy Bécsből három gyilkost küldtek a megöletésére. Kossuth a távirat szövegét „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének 473. oldalán közli.

[109] bizalmasan

[109a] Az 1861. évi országgyűlés kiírása után Pulszky Ferenc nyilatkozatot tétetett közzé a magyar lapokban, melyben kijelentette, hogy legnagyobb dicsőségének tartaná, ha a szécsényi kerület választói képviselőül választanák. A megválasztás és annak elfogadása után közzétette a programját a magyar lapokban, amelyben ugyan a 48-as alapra helyezkedett, de a kiegyezés megteremtése érdekében még az osztrák államadósságok egy részének elvállalását is javasolta. (Kossuth: „Irataim az emigrációból" III. kötet 590—591. l.)

[110] harmadik emeleti lakás

volna olcsóbb valami Hotel garni-ba szállni, mint 59-ben tevém? — No de ezekkel a misérekkel,[111] Kedves Barátom! biz én restellem Önnek alkalmatlankodni. — Pro nota[112] veszem Liot notificatioját,[113] s ha jobb gondolat nem jut eszembe, megirom 24 órával indulás előtt neki, hogy hozzá szállok.

Szivesen köszönöm ajánlatát a vasutnáli találkozás iránt. Megirom vagy telegraphálom, mikor indulok. — Még nem tudom, mert a perben tegnap vége lett ugyan a prokátori szóváltásnak, de a biró időt vett magának az itéletre; meglehet holnap, meglehet holnap után lesz az itélet — nem tudhatom, discretiótol függ — de két három napon tul nem igen huzodhatik, s igy, ha megnyerem, alkalmasint csütörtökön mehetek, (ha jó idő lesz), ha el vesztem, alkalmasint szombaton, — enfin majd megirom.

Párisban szándokom 3 nap mulatni, ha csak valami közbe nem jő, a mi tovább ott tartson, például, ha (a mit nem igen hiszek) a Nagy Ur fogadni akarna. Szeretném, ha tenné, mert ez jel volna qu'il ne veut plus faire le mort:[114] de nem hiszem, hogy tegye. — Nem lehetne eleve egy kissé tapogatódzni?

Néhány nap mulva reménylvén találkozhatni, nem irok politicáról. Csupán két dolgot akarok emliteni.

Nem gondolom, hogy Vimereati utján Turinból kaphassunk diplom. adatokat a „Banshee" iránt. Irtam én oda egyenesen a kutfőhöz iránta — hallgatnak. Késő is volna. Az interpellatiót 23 kán (Kedden) teszi meg Duncombe a Parlamentben. Aztán Turinban magam is utánna járok, a mint oda érkezem.

Még ennél is fontosabb a másik dolog. Ferdinánd abdicatiójának eredeti szövege. — Én (a mint tudja, édes Barátom) ezt Europa szerte felelevenitettem minden nyelven. Martens Recueil des Traites-jéből[115] vettem — melly viszont a Wiener Zeitung hivatalos lapból vette. — Ebben az áll: „der Österreichischen Kayser Throne zu entsagen" — semmi más. — Hogy ez a hiteles versio, a Nemzetgyülés 1848 Decemberi 7kei határozata is erősiti, — mellyet magam tettem volt fel, s bizonyosan nem ujomból szoptam az idézetet. — No most Pesten a Mágnások táblájának (!!) be adatta a Német az abdicationalis oklevél Magyar forditását s ott ez van: „azon elhatározásra vezéreltettünk, hogy a Császári Koronát letegyük. Ennél fogva — lemondunk az Austriai Császárság *s minden ez alatt egyesült Királyságok és bár mi néven nevezendő egyéb Korona Országoknak — Koronájáról.*" Az alá huzott szavakról az általam idézett okiratokban szó sincs. — Igaz, hogy most magát az abdicationalis Actát állitják producálni Családgyülési

[111] nyomorúságokkal
[112] Tudomásul
[113] értesítését
[114] hogy nem akarja tovább holtnak tetetni magát
[115] Szerződések gyűjteménye. — Martens, Georg Friedrich von, német diplomata és publicista fő munkája: Recueil des traités (Göttingen, 1791—1801, 7 kötet és 4 pótkötet 1802—1808). (Révai Nagy Lexikona 13. kötet.)

Jegyzőkönyvi alakban — mig Dec. 2-kán 1848. a Wiener Zeitungban a lemondás proclamatio alakban lőn kihirdetve, de nem gondolhatom, hogy illy lényeges pontban mást proclamáltak volna, mint a mit határoztak. — Nekem gyanum van, hogy hamisitás forog fenn. — Nem ujság az Osztrák ház történetében (Hormayr[115a] s Herczeg Richelieu Memoirjai[115b] bizonyitják). — Azt gondolom, megijedtek az általam reproducált abdicatió következményeitől — azért rukkoltak ki vele a maguk módja szerint. Nem hagyom a dolgot annyiban. — De bizonyosságot kell szereznem. — Csak egy biztos mód van reá. Ferencz József notificálta a kül kormányoknak (bizonyosan a Franczia Köztársaságnak is) trónra lépését — s azon notificatióhoz okvetlenül hozzá kellett csatolva lenni az abdicatiónak. — Nem lehet ezt megkapni Párisban? — még csak ezt sem? —— Ez a kérdés. — Én megkisértem itt a Parlamentben az interpellatiót.

Felejték minap a „Nationalités" iránt felelni. (Ez, ha nem csalatkozom, a hajdani Genfi „Esperance").[115c] — Nekem nincs pénzem — sokkal szükségesebb dolgokra sincs. Magyar emigrans itt már alig van. — Angol nincs ollyan a világon, ki külföldi lapban részvényt vegyen. — Az otthoniaknak égetőbb dolgokra sincs pénzök. — Nem is tartom fontosnak azt, hogy *egy* Organumra költsünk. — Fontosnak azt tartom, hogy velünk látszólagosan semmi viszonyban nem lévő — minél több független lap fogja fel ügyünket; — az Europai sajtó önkénytes pártolásának van becse, egy Organum obligált szavának nincs. — Amarra költenek az otthoniak más fél év óta — én pótoltam 4000 frankkal — erre nem jut — s nem is volna egyébb haszontalan költségnél. — Ha gazdag volnék, tenném propter bonum pacis.[116] — Szegény lévén nem tehetem.

Szives tisztelettel s rokonérzettel
Kossuth.

115*a* Hormayr Józsefnek valószínűleg a Denkwürdigkeiten (Emlékiratok) és a Lebensbilder aus dem Befreiungskrieg (Életképek a szabadságharcból; 2. kiadás, Jéna, 1845 3 kötet) című munkáira céloz Kossuth. Hormayr e munkáiban képet ad az osztrák politikáról, melynek alapvonásai szerinte a cselszövés, az alattomosság és az álszenteskedés. (Révai Nagy Lexikona 10. kötet.)

115*b* Richelieu jelentős politikai munkája: Memoires 1624—1638. Megjelent a Memoires relatifs a l'histoire de la France gyűjtemény 7—8. köteteiben, Párizs 1823., magyarra fordította Benedek Lajos, Kolozsvár 1877. Révai Nagy Lexikona 16. kötet.

115*c* Svájci újságok.

116 a békesség kedvéért.

15.

London, 1861. május 2.

Kedves Barátom!

Biz itt vagyon én mégis. Igaz, a hosszas boszontások, családi bajok s gondok, a Légionál közbe jött borzasztó botrányok,[117] s óránként felmerülő ujabb meg ujabb köz és magán kellemetlenségek betegségig emelték a nervositást; s a rossz lodging lakás, változékony idő, s az örökös obligált szaladgálások nállam egy megátalkodott hurotot, nőmnél a már annyiszor előfordult bronchialis baj jelenségeit idézték elé, — de nem vagyunk ágyhoz kötött betegek — tehát mehetnénk. — Késedelmünknek az átkozott biró az oka. Már nem türhettem, s a bevett formák ellenére panaszt emeltem, — akár mi legyen belőle. — Már Szeredán megigérte, hogy e héten itél, könnyebb a vén góbé lelkének, ha utolsó napig hallgat. — Már most, akár tartja szavát s itél holnap, akár nem, tovább nem várok. El vagyok határozva *Kedden* indulni, (ha csak ágyba döntő betegség, vagy irtózatos rossz idő hátra nem tart.)

Kérem annálfogva, ne unja meg alkalmatlankodásomat, biztositson számomra vagy Liótnál vagy valami más (csak nálánál nem drágább) hotelben; vagy ha illyen nem volna, valami ollyan kényelmes, bár enni nem adó szállodában, mint 1859 ben — szállást Kedd estétől — ha valamikép késnék is egy két nap, fizetni fogom akkortól.

Minthogy szivességében annyira megy, hogy a Statiónál találkozhatnunk reméltett — Kedden reggel minden esetre telegraphálni fogok — hanem igazán őszintén kérem, ne tegye magának e kellemetlenséget; mert biz a későn éjjel lesz — a Calaisi passagetól[118] beteg mellem fél, Folkstonenak pedig, a dagályhoz képpest, innen délután egy óra után indul az ember.

Hanem ha egy kérésemet teljesitené, nagyon lekötelezne. — Nehéz Párisban éjjel Kocsit kapni, a Fiakker pedig borzasztóan szabadkozik a Cofferektől — nekünk pedig sok is, nagy is van — mert fészket változtat a szegény vándor madár.

Rendeljen nekem kérem a Statióhoz egy ollyan kis Omnibus formát, minők a fogadókhoz szokták az utasokat podgyászostól szállítani.

Bizon egy kérésről szóltam, pedig három is lesz belőle.

Szárd passusom van, taval Juliusi franczia visával. — Áll e ez esztendeig, vagy uj kell? ha kellene, Thouvenel biz adhatna egy intést a visára ide — különben még képesek megtagadni ezek a czopfok itt.

[117] Az olaszországi magyar légió egész fennállása idején belső viszályokkal küzdött. A viszálykodások leginkább a légió életének békés időszakában éleződtek ki. A parancsnokok közötti súrlódás okozta fegyelmezetlenség 1861 tavaszán a légión belüli lázadássá fajult. Kossuth „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének 604. oldalán közöl egy napiparancsot, amely az említett lázadással foglalkozik.

[118] átkeléstől

Aztán podgyászunk perse tömérdek — mert mindenünk, a mi hordható, használható, velünk megy — szegény az ember, nem prédálhatja el tized áron, hogy másutt ujat vegyen. — Kalmárok nem vagyunk, szavamat adom, hogy „nichts mauthbares",[119] hanem ha össze vissza turják a sok női ruha apparátust, mellynek be pakkolásába Nőm bele betegedett — ujra bele betegszik az uj pakkolásba. — Párisig registráltatjuk a podgyászt. — Nem adattathatna Pietri egy recommendatiócskát,[120], hogy ne igen sekirozzanak a butor kutatással?

Ez azonban persze secondaire[121] dolog, a mivel nem akarom, hogy magának alkalmatlanságot csináljon; csak ha különben találkoznék egyik vagy másik urral, kérném en passant[122] megemlíteni.

De a Fuhrwerket a Statiónál[122a] bizony nagy szolgálatnak venné

szives barátja
Kossuth.

16.

Casa Quartara San Francesco d'Albaro
pres de Gènes, 1861. október 23.[122b]

Kedves Barátom!

Irtam volt hetek előtt egy hosszu expositiót a déli Szláv—Horváth kérdésről. Hetek előtt volt. Igen régen nem kapván Öntől levelet, nem tudom, ha kapta e azt — kérem értesitsen, mert a világ hátán nem existál rendetlenebb Posta administratió az itteninél. Sok levelem el vész.

A situatió kulcsa abban fekszik, hogy Rómával fel kell hagyni pro tempore,[123] s Velenczét tárgyul venni a tavaszra. — Minden egyéb kóficz — vagy ez, vagy Magyar Ország elvész s eventualiter Olasz Ország utánna dől.

Tehát: háború Velencze végett tavaszra. Ezen dolgozunk — ezen kell dolgoznunk minden oldalról. —

[119] semmi elvámolni való
[120] ajánlást
[121] másodlagos
[122] mellesleg
[122a] járművet az állomásnál
[122b] 1861 májusában hagyta el Kossuth Angliát. Leveleiben főként a drágaságra hivatkozik, mely lehetetlenné teszi, hogy megfelelően gondoskodjék a családjáról, távozásának fő oka azonban politikai jellegű. Anglia tapasztalatai (főként a bankó-per) meggyőzték arról, hogy Ausztria elleni harcához nem várhat segítséget az Ausztriát mindenképpen fenntartani akaró angol kormánytól. Rövid párizsi tartózkodás után Olaszországban telepedett le. Ebben az időben már főként az olasz eseményektől, a kitörés küszöbén álló olasz—osztrák háborútól várta a magyar felkelés lehetőségét és az ország függetlenségének a kivívását.
[123] egyidőre

Mit mondana a Császár hozzá? logica szerint ugy látszik kapnia kellene a Római kérdés elodábbzásának ezen egyetlen egy practicus módján.

De nem mindig a logica határoz, s a Nagy Ur nem szeret eszméket elfogadni — de hát nem lehet ugy vinni a dolgot, hogy ő találja fel ezt a solutiót,[124] s ő proponálja mondván: Üsse meg a ménykő a dolgát, ne Rómázzatok mindig, vegyük el Velenczét.

Ez volna ám egy igazi Kayserschnit.[125]

Az uj év közelg, s vele az uj évi discursus[126] a Tuilleriákban — nincs kedve a Császárnak sajnálni, hogy Ferencz József nem tudta conciliálni[127] a Magyarokat? — Ugy à la Hubner [127a] 1859. vagy nem szereti a Nagy Ur magát repetálni?

Aztán két dolgot szeretnék tudni:

1. Mit tesz az a Compiègne? Általában teszen e valamit? vannak, kik azt hiszik, hogy semmi mást, mint azt, hogy a Nagy Ur szereti magát látogattatni az Isteni jog felkentjei által. — Össze jöttek és széjjel mentek, praeterea que nihil.[128] — Igy van e, vagy hát hogyan van?

2. Mit akarnak azzal a Kelettel? de a practicus értelmet, a modus operandit[129] kellene tudnunk. — Viszonyba akarják e vele hozni ügyünket, vagy távol tartani. — Ennyit már még is csak tudnunk kellene, hogy legalább azt tudjuk, mellyik irányban *nem* kell mennünk.

Legyen szives a Herczegnek tiszteletem mellett haza jöttéhez szerencse kivánatomat jelenteni; s azt, hogy nagyon nagyon vártuk, mert pártfogása nélkül diablement[130] árván éreztük magunkat a Tuilleriákban. Reménylük, hogy régi jóakarónk maradott, s hogy egy kissé be füt a gőz gépnek, mert ugyan csak ki fogyott belőle a souffla, — majd ugy jár szegény hazánk, mint a Great Eastern[131] — a szelek prédájává leszen.

Igen szives tisztelettel s rokonérzettel

barátja
Kossuth.

[124] megoldást
[125] császárvágás.
[126] A diplomaták szokásos újévi fogadását jelenti a császári palotában.
[127] megnyerni magának
[127a] Kossuth a magyar ügy vonatkozásában nagy politikai jelentőségűnek tartaná, ha a császár a diplomaták fogadása alkalmával célozna arra, hogy mennyire érdeklődik a magyarok iránt, mint azt 1859-ben ugyanilyen alkalomkor tette. Ekkor Höbner Sándor báró volt a párizsi követ, majd 1859. augusztus 22-én a Rechberg-minisztériumban rendőrminiszter lett.
[128] azonkívül semmit.
[129] tennivalóink módozatait
[130] átkozottul
[131] A világ első nagyméretű vashajójának a neve, melyet 1857-ben építettek.

Ez az Olasz levegő nekem teljességgel nem „*annovál*",[132] mint a Bodrogközi paraszt mondja Ökréről. — Hát Ratazziból[133] lesz e valami. Bár volna, mert ezzel a félig ki vont kardu, de mozdulatlan státuával,[134] ugysegéljen, semmire sem megyünk. — Szomszédjának nagy igaza van. —

17.

San Francesco d'Albaro, Genua mellett,
1861. december 14.

Kedves Barátom!

Az Olasz Parlament voxa megerősítette a Ricasoli Ministeriumot legalább 6 hónapra. Hogy is ne? mikor az Oppositionak[135] sem Programja, sem Candidatusa.[136] Bolond volt, hogy az expectoratiókkal[137] meg nem elégedett s maga nem proponálta, hogy a „sassons à l'unanimité à l'ordre du jour pure et simple".[138]

Enfin, a mint van, ha Turin engedtetik határozni az események felett, közel háborúra nincs kilátásunk s félek, félek, itt nem bizván nemzetünkben (s mi tagadás benne, adtak okot reá otthon bőven), itt komolyan a Magyart nem veszik calculusba, csak olly mellékes incidensnek nézik, a mellyet jó lesz valami tudtunk, hirünk nélküli desperált[139] kalandor merénylettel diversiócskára felhasználni, de mellyel azután nem gondolnak. — S azért semmi komolyat nem akarnak velünk, és semmi jó akaratot sem mutatnak, de semmit — még csak annyit sem, hogy a *kötött alkuhoz hiven* Légionkat a Cadres[140] rendszer alapján tovább fejleszteni engednék. — Nem segítségek, de akadályok mindenben. — Tartok tőlle, ez állapot tarthatlanná válandik, s a fonalat szakitnunk kellend.

Időközben, mig mi itt künn Horácz parasztjaként várunk, „dum defluat omnis",[141] otthon Forgách[142] keresztül viszi a Megyék alkotmány ellenes szervezését (s oh! gyalázat: talál embert huszával minden állo-

[132] nem újít meg
[133] 1862 márciusában Rattazzi lett az olasz miniszterelnök a lemondott Ricasoli helyett. Kossuth nagy reményeket fűzött Rattazi kormányához, e remények azonban nem váltak valóra. Rattazzi a baloldalhoz tartozott, a kamarában viszont a jobboldal volt többségben. A két párt közötti lavírozás eredménye az lett, hogy balról is, jobbról is támadták. E kettős támadás tüzében már 1862. december 1-én beadta lemondását.
[134] szoborral — Valószínűleg Rattazzi elődjére, Ricasolira céloz Kossuth. Ekkor még ő állott az olasz kormány élén.
[135] ellenzéknek
[136] jelöltje.
[137] megnyilatkozásokkal
[138] tartsuk magunkat az egyszerű és tiszta napirendhez.
[139] reménytelen
[140] keret
[141] míg minden lefolyik
[142] Forgách Antal gróf. Vay Miklós után ő lett 1861-től 1864-ig a kancellár.

másra), velök s általuk megkisértenek tán egy engedelmes Or[szág] gyülést (s találnak), vagy ha ebben nem reménlenek, megkisértik a direct Reichsrath[143] választást Tót, Rusznyák, Szerb, Oláh által, s e végett fel daraboljàk nyelvek szerint szegény hazánkat — és — finis Hungariae.[144]

Irtózat csak reá gondolni is. De így lesz, ha Ricasoli parlamentariter helyeslett systemája (??) engedtetik irányt adni az események rák csiga versenyfutásának.

De az események kulcsa Párisban van. Mindig ott volt. De most inkább ott van, mint valaha. Mit reménylhetünk?

Septemberben, midőn szives volt Ön készületi segélykérésemmel be kopogtatni, azt mondták: „pas encore"[145] — várjatok Decemberig.

December felén vagyunk. Hogy állunk? Mit reménylhetünk?

Akarja e a Császár felfogni, minő chancekat ad neki *Európában* az Angol Americai viszály politicájának keresztül vitelére akár a Keleten, akár Olasz Országban, akár Nyugoton?

Midőn e viszály véletlene az Angolt Americában el foglalni igérkezett — mint ember elszörnyedtem a világ egyedüli két szabad Nemzete közti harc kilátása felett — melly a rabszolgaságnak tartósságot igér, de nem tartózkodhattam felkiáltani: minő szerencsés ember az a N[apoleon] Császár! Hogyan gördit el utjából a véletlen minden akadályt.

59-ben az Angoltól félt. Én zsebemben vittem neki a biztosítékokat az Angol neutralitásról, de még is félt tőlle, félt hogy a Porosz avatkozás, — mellyet a Rhénusnál kelliőleg fogadni nem volt készen — az Angolt is belerántja.

No, ha háboruja talál lenni az Angolnak Americával — tőlle ugyan Európában többé nem félhet. — Mert azon háboru nem volna gyermekjáték, America elöntené („lettres de marque"[146]) kalóz levelekkel a tengereket, mikkel a dühös Yankee az angol partokig üzne minden angol kereskedő hajót. — Irland mozogna — a Joniai szigetek elválnának — a kereskedés csökkenése forrongásba hozná fél Angliát — s Napoleon szabadságot árasztván az elnyomott nemzetiségekre, századokra megörökithetné a franczia elsőbbséget Európában. — Nem tudom akarja e a Rhenust — de illy viszonyok közt akarhatja, ha tetszik. — Szardiniára nem vágyik, (mondja), meglehet, s az Olasz dühös a gondolatra, hogy vágyhatnék, de bizony Róma s Velencze árául azt hiszem örömest oda adná; — nincs a Nizzai kikötőkön innen kikötője a Földközi tengeren, a risum teneatis[147] „franczia tón" — ott van Dalmatia, ott Cattaro — ott a Quarnerói szigetek, Cherso, Veglia, Lussin,[148] mellyik tetszik? Egy csendes kis háború az Osztrák ellen (van opportunitás,[149] akár mennyi — legközelebb a Montenegrói expeditió), s el veheti és az Olaszt örökre

[143] közvetlen birodalmi tanács
[144] vége Magyarországnak.
[145] még nem
[146] kalózlevelek
[147] tartsátok vissza a nevetést
[148] Szigetek az Adriai-tengeren.
[149] alkalom

magához köti Velencze által, minket függetlenségünk által, Keleten alapíthat Szláv birodalmat franczia impulsus[150] alatt, — s ő az úr Keleten, nem az Orosz, nem az Angol.

Ezer ok, hogy az Angol Americai háborút *akarja*, e helyett a lapok csititó interpositióról[151] szóllanak s még azt is mondják, hogy szóban volt, ha nem kellene e az Angollal kezet fogni a Yankeek ellen? — Megfoghatatlan!!

Megvalljam e? e viszály hirére eszembe jutott, milly fejvakarva mutatott nekem Cavour a Corfu előtti 800 ágyus angol flottára, mint debarkationalis[152] terveink rémitő akadályára — s mondám: ha össze vesznek, el viszik a Yankeek utunkból ez akadályt.

És ez mind hiában volna? Nincs semmi, mit Páristól reménylhetünk? Mondja el e mézeteket kérem a Herczegnek, szomszédjának — s kérdje, nincs semmi várni valónk?

December itt van. Lássunk tisztán. Ha tört felettünk az ellenséges végzet, tudjuk legalább, nehogy szegény Nemzetünket csal reményekkel mystificáljuk.

E nagy, e döntő általánossághoz némelly specialitásokat kötök.

1. Miért ne emlékezhetne meg a Császár uj évkor a részvét egy szavával szegény Nemzetünkről.

2. Miért nem mondhatná szomszédja Nigrának,[153] vagy Benedetti[154] által Ricasolinak, hogy a Császár ajánlja, mutassanak iránt unk jó akaratot, s hogy a Magyar Légiót erősebbnek szeretné tudni.

3. Párisi pártfogás, s érdeklettség jele nélkül, itt tarlón álland telkünk, legkisebb nyomoru eszköz nélkül, mellyel még csak egyes legkisebb bajt is elhárithassunk. — Kötve vagyunk üres kéz miatt, mint Prometheus a sziklához, s a sas (az ernyedetlen gond s hazafi bu) folyvást marczangol. — Mutassanak egy kis jó akaratot, vagy legalább ajánlják Turinnak, hogy mutassanak.

4. Mondassa meg szomszédja Constantinápolban az új nagyvezérnek, a mit Septemberben kértem volt, hogy ne zaklassák a Magyarokat, hagyják őket bántatlanul. — Mert ugy állunk ám, hogy magyarnak nem biztos ottan személye, még Karacsayé sem *(ez sürgős*, gyors választ kérek).

5. Turin megtagadta a Magyaroknak Moldvából ide szállitását — intézkedtünk, hogy ne jőjjenek át Erdélyből — de enfin ha nem csurog, cseppen — vannak biz ott. — Hát olly nagy dolog volna Placenak egy rendelet, hogy az üldözés elől menekült s vissza nem térhető Magyarokat szállitassa el Nápolyba a Légióhoz?

150 ösztönzés
151 közbelépésről
152 partraszállási
153 Nigra Constantino gróf, olasz diplomata. Egy ideig Cavour titkáraként működött.
154 Benedetti Vincent gróf, francia államférfiú. 1861-ben turini francia követ volt.

Félek mind erre „nem" lesz a felelet. — De kötelességemet teljesitem. Zörgetek szegény hazánkért — nem magamért.

Szives tisztelettel s üdvözlettel

barátja
Kossuth.

Irányi izenete folytán kerestetem a Perseveranza két számát, megküldöm, ha megkapom.

18.

S. Francesco d' Albaro, Genua mellett,
1861. december 19.

Kedves Barátom!

Reméllem kapta mintegy egy hét előtt irott levelemet. Kérem — nagyon kérem, tegye lehetővé, hogy nekem arra valami positivumot felelhessen *minél előbb*, mert olly mély bánattal mondom, minőt azon nap óta, hogy utólszor borultam megtört szívvel hazám földére, alig éreztem. — Nemzetünk az elcsüggedésnek, s vele a vég veszélynek azon fokára jutott, hogy ha nem nyujthatunk neki egy remény sugárt, de ollyat, a melly nem csal — finis Hungariae.

Egy küldött érkezett hazulról, a mozgalom vezérei által megbizva.[155] Jelentése irtózatos! E hó végéig várhat válaszra, — tovább nem.

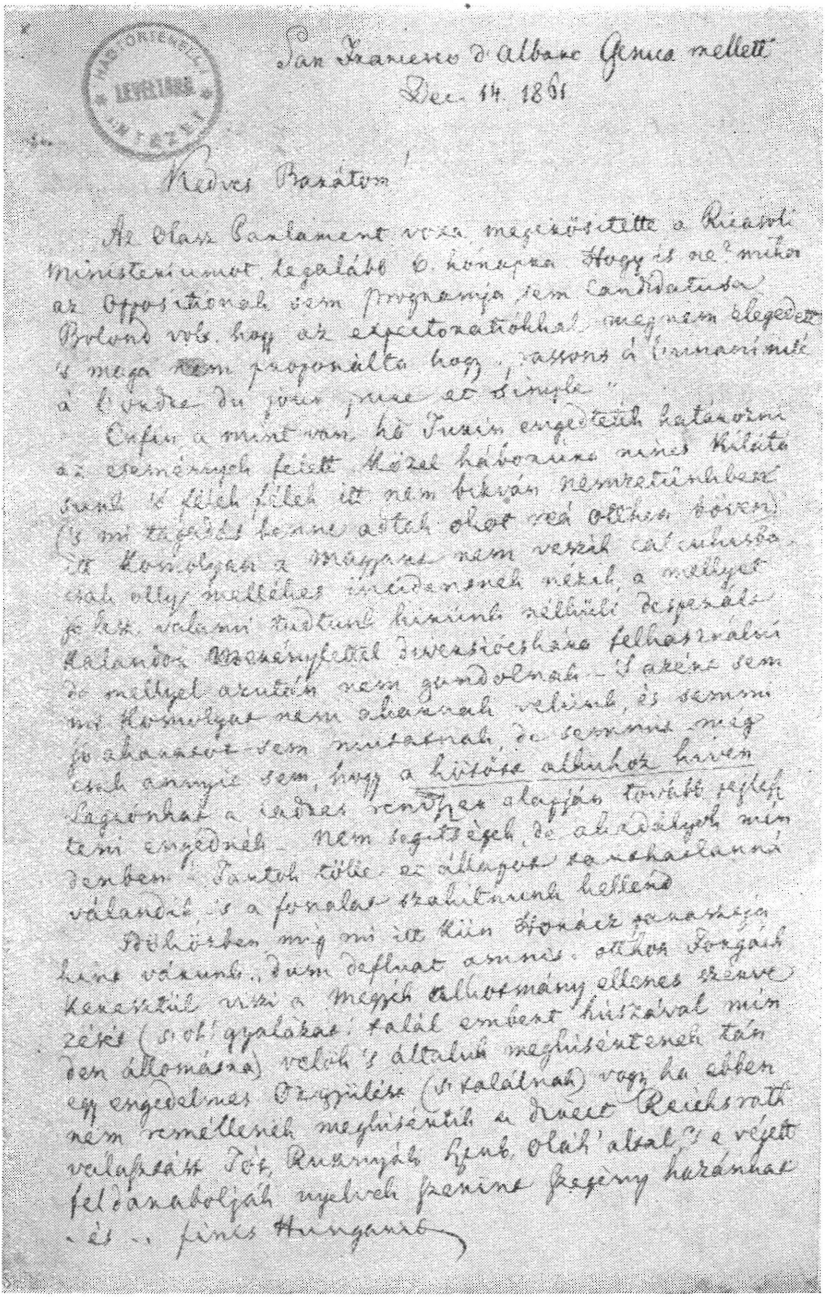
Be irom reszkető kézzel jelentésének moralját (máskorra hagyva a részleteket, mellyek azt motiválják, nagyon is motiválják).

Az Osztrák agitatio e szavakba foglalható egybe: „egyedül az urak azok, kik nem akarnak kibékülni Austriával, mert érzik, hogy azon esetre el vesztik befolyásukat, s hogy akkor többé nem lesznek képesek lenyügözve tartani a népet, bitorolva szellemi s anyagi felsőséget; a Császáré a hatalom s ő meg fogja mutatni, hogy nem az fog történni, a mit az urak akarnak, hanem az, a mit a nép s a nemzetiségek java igényel."

„A rossz hazafiak száma nagy — annyi a hivatalt kereső, hogy Forgách a provisoriumot akár még egyszer betölthetné."

„E kisebb bünösökön kivül vannak kevesebb számu nagyobb bünösök, kik rettegve a forradalomtól, a Communismusrol álmodozva, Bécsben saját hazájukat, mint Anarchiába süllyedettet tüntetik elé, s provocálják és szitogatják a szigoru rend szabályokat, mellyek a gyengébb idegzetü jó hazafiakat megrettentették, a népünkrei befolyást a legrosszabb kezek közé juttatták, mozoghatásunkat lehetetlenitették s hatásukat paralyzálják."

[155] Jósika Miklós 1861. december 14-én küldte Kossuthnak Brüsszelből „P. F. ...esnek" hivatalos jelentését.

Részlet Kossuth 1861. december 14-i leveléből.

„Schmerling állása kétes és bizonytalan, de mi oda jutottunk, hogy még az ő bukásától is félnünk kell — mert ha a Conservativ Austro—Magyar párt (à la tête Clam Martinitz[156]) kerekednék felül, ebből hazánk jelen nyomott körülményei közt kibékitő kilátások következnének. — Oda jutottunk, hogy Schmerling megbukását csak azon esetre lehet ohajtanunk, ha a katonai párt buktatná meg, mert ez uszályában hordja az absolutismust s a háborút, — minket pedig csak háboru menthet meg, s csak az absolutismus távoztathatja a kialkuvást."

„Hosszas várakozás, feszültség, elunás, szenvedés ellágyulást eredményeztek, s kétséget nem szenvedő tény, hogy ha tavaszkor háboru nem lesz, ha a tavasz eredmény nélkül mulik el, *a Nemzet minden áron kibékül*, s nekünk nem maradand fel egyébb lehető feladatunk, mint azon törekedni, hogy a kétségbe ejtő állásán megijedt Nemzet legalább tul sokat ne engedjen."[157]

Ez irtozatos! annál irtozatosabb, minél bizonyosabbnak látom, hogy Ricasoli ugyan nem csinál tavaszra háborut, hacsak Páris nem csinál.

A szomorú jelentésnek vannak némi specialitásai, mellyek különösen Párisra vonatkoznak. U. m.

Tudja Ön, miként két év óta mindig azt sürgetem otthon· hogy, miután a megváltást csak is kivülről várják, támogassák befolyásunkat, s ha magok nem tudják magukat megmenteni, tegyék nekünk lehetővé, hogy mi mentsük meg a hazát. E végett többek közt sürgetém, jelenjenek meg minél több matadorok Párisban, s mondjanak ennyit a Nagy Urnak: Sire, mi nem akarunk alkudni az Osztrákokkal semmi áron — tudtára adjuk Önnek, hogy bizhatik Kossuth szavába, a mit Ő mond, a Nemzet mondja.

Erre most azt felelik: „megkisértettük, de nem sikerült. Sikerülne talán, ha a Diplomatia e tekintetben csak egy kissé bátoritólag hatna, de a testület mindenben ellenünk müködik, s *különösen franczia részről csupa fekete sárga elemekkel vagyunk körül véve.*"

Jelenleg leginkább arra volna szükség, hogy az Oláhokra lehessen hatni — mert Bukarest felől reánk nézve igen veszedelmes agitatio folyik Erdély s a Bánát annexiója tárgyában. — Ez nem csak magában nagy szerencsétlenség, hanem azért is, mert tökéletesen depopularisálja[158] nállunk mindenhol, de különösen Erdélyben a franczia befolyást, s elrontja a francziák Császárja iránti bizalmat, mert tudva lévő dolog lévén milly függésben van Couza N[apoleon] Császártól, általános a meggyőződés, hogy Bukarestből nem mernék azt a veszélyes annexionalis agitatiót vinni, ha N[apoleon] Császár azt nem helyeslené — miután

156 Clam-Martinitz vezetésével. Clam-Martinitz Heinrich Jaroslav 1853-ban Budán helytartótanácsos volt. Az osztrák—cseh feudális nemesség vezéreként ellensége volt mindennemű alkotmányos reformnak.

157 Az idézőjel közti részt Kossuth „P. F. ... esnek" jelentéséből veszi. A jelentést „Irataim az emigrációból" című munkája III. kötetének 663—667. oldalain közli. A könyvben idézett jeelntés és a levélben közölt rész között szövegbeli eltérések vannak.

158 népszerűtleníti

csak egy szavába, egy nyilatkozatába kerülne annak véget vetni. — Ez agitatió Erdélyt egyenesen az Osztrák karjaiba kergeti — mert százszor inkább a Reichsráthot választják, mint a Bukaresti annexiót, — s el mennek amabba, hacsak ez áron szagadulhatnak a másodiktól.

Kérdem én: mit akar a Császár? erőnek erejével fel akar e maga ellen épiteni egy erős Austriát?

Igyekezzék kérem kivinni, hogy azon Daco—Román oktalan s csak az Osztráknak malmára járó agitatió Bukarestben rosszaltassék — de megvallom, ha a Császár popularis akar maradni a Magyar köz véleményben, e rosszallás magában már nem elég, szükséges volna, hogy a Magyar Nemzet megtudja, hogy rosszaltatik — ez vagy a Kamarák elötti Ministerialis nyilatkozatok utján eszközöltethetnék, mire a fejedelemségek uniója[159] jó àpropost — nyujt, s Ön szomszédja megegyezésével egyenest azon agitatióra vonatkozó interpellatiot könnyen eszközölhetne — vagy pedig egy félhivatalos czikk által a Moniteurben (az első mód jobb). Legyen szives előkeresni e tárgyra vonatkozólag a múlt nyár folytán Cossilából irott levelemet.

De mindig fő kérdés: a tavaszi háboru. — Mit mondjak e részben a kétségbe esés örvényének szélén szédelgő Nemzetnek.

Meggörnyedek az évek s hazafi gondok sulya alatt. A halál nem baj, de azon gondolattal menni — a messze semmi esetre nem lehető halál felé, hogy a Hazának nincs jövendője — — irtózatos.

Feleljen kérem, mihelyt csak lehet.

Fogadja szives üdvözletemet s tisztelemet

barátja
Kossuth.

Kun József szds.
Bőhm Jakab.

[159] Havasalföld és Moldva 1859-ben közös fejedelmet választott Cuza Sándor személyében, és a két fejedelemség — habár török fennhatóság alatt — perszonél-unióba lépett. 1861-ben, — főként Napóleon császár támogatásával, aki az egyesült fejedelemségekben Ausztria elleni szövetségest látott — a két fejedelemség kormányát és törvényhozását egyesítve Románia néven új államot hozott létre.